juli 1959
jaargang 14 - no. 7

DE NIEUWE STEM

MAANDBLAD VOOR CULTUUR EN POLITIEK

Tristan Haan

DE NIEUWE STEM, maandblad voor cultuur en politiek, verschijnt de 15e van iedere maand onder redactie van: *voor Nederland:* N. A. Donkersloot / Jan G. Elburg / O. Noordenbos / Jan Romein / Ank Steenis, secretaresse / W. F. Wertheim / *voor Vlaanderen:* K. Jonckheere / J. Kuypers.

De redactieraad bestaat uit: Prof. Dr. R. F. Beerling / Dr. J. J. Buskes / Mr. G. J. P. Cammelbeeck / J. B. Charles / Dr. B. Delfgaauw / T. Haan / Dr. P. Meertens / Dr. A. Romein-Verschoor / Th. van Tijn.

Uitg.: Drukkerij „Nimo", Monnickendam, tel. 0 2995-336

Men wordt verzocht kopij, recensie-exemplaren enz. niet te zenden aan de redacteuren persoonlijk, maar aan het secretariaat der redactie, Ank Steenis, Cavaljéplein 128, Purmerend. Inzendingen worden alleen in behandeling genomen, wanneer de kopij getypt is, postzegels zijn bijgevoegd en het adres op de kopij zelf is vermeld.

Correspondentie over abonnementen, losse nummers, betalingen, e.d. aan: Drukkerij „Nimo", Kerkstraat 48-50, Monnickendam, telefoon 0 2995-336, giro 256907.

Het abonnement kan uitsluitend ingaan per 1 januari of 1 juli en kost voor Nederland *f* 11.50 per jaar (*f* 6,50 per half jaar). Voor België frs. 175 per jaar. Voor buitenland *f* 15.- resp. frs. 225. Voor studenten ingeschreven aan een Nederlandse of Belgische Universiteit is de prijs resp. *f* 10.– en frs. 150.

Losse nummers *f* 1.50, resp. frs. 25.
Speciaal Afrika-nummer (dubbelnummer) *f* 2,50, resp. frs. 40.

INHOUD:

M. Croiset, gedichten 401
R. Blijstra, Zij van Mykenai 405
R. F. Beerling, Vrede en onvrede 423
W. F. Wertheim, Driemaal onvrede, eenmaal vrede 427
Fred Pfeifer, gedichten 435
Uys Krige, Die Kersgeskenk 437
Anthonie Donker, Vondels Noah en de Vrouwen 447
Annie Romein-Verschoor, Kroniek van het Proza 457
Kort Bestek 463
Ex Libris, ... 464

M. Croiset

MEEUWEN

ik loods meeuwen
door het gezichtsveld van mijn venster

één blijft wachten
boven de branding
zijn kop tegen de wind

alle meeuwen laat ik over aan hun lot
om die ene die daar wacht
boven de branding

HORIZONVERHEFFING

de horizon heft hoog
de logger in het azuur

zal de bemanning
hemelse schipbreuk lijden

OPTISCH

het schip zinkt in de horizon

zal jij zo voor mijn ogen
zinken in een graf

dan zal ik kijken
als naar dit schip
en denken
gezichtsbedrog

BEGRENZING

achter de horizon
boven de sterren
onder mijn huid
ontmoet ik de dood

ZIEN

een steen wordt anders door mijn zien
de zee verandert tegen mijn kijken in

ACHTER GLAS

mijn vingertoppen raken het vensterglas
niets heb ik dichter ooit benaderd

mijn ogen rusten op de horizon van de Noordzee
dichterbij heb ik nooit iets gezien

ook jouw ogen niet

EVENWICHT

voor mij niets nieuws meer
wat ook de Noordzee verbergt
het is mijn zee

voor mij niets ongekends meer
welke dood ik ook ga sterven
het is mijn dood

EIGEN WEG

de horizon is meer van ons
dan gebaande wegen

niemand ontmoet een ander
op zijn horizon

NIL ADMIRARI

ieder mens ontslaapt op tijd

de bomen groeiden
waar ze staan

het stuivend zand komt daar terecht
waar het dan ligt

maar mijn verwondering is niet te voorzien
niet te achterhalen

KINDS

zij is weer kind geworden
het grijze haar
hangt met gestrikte linten
op haar rug

er lopen kinderen rond
ouder dan hun moeder

PARTITA

tot jij terugkomt
ben ik bang voor de partita van Bach
die opengeslagen
boven de pianotoetsen staat

dat notenschrift verzwijgt
wat ik jou wil horen spelen
om te beseffen dat je leeft

R. Blijstra

ZIJ VAN MYKENAI

Abas/Akrisios

Abas: Wij in de eerste jaren van ons mens-zijn, hebben weliswaar de angst voor de dingen en de dieren afgelegd, maar het onverklaarbare in hen blijft ons benauwen als een dreigend geschenk van de Goden. Erger dan dat is echter het onverklaarbare in ons zelf, dat zich onverhoeds openbaart als een daad of een verlangen. Wat wij dienen te vrezen is onze vermeende zelfkennis en de waan in de ander een gelijke te vinden.

Akrisios: Ik begrijp u niet. Als men mij bedreigt zal ik mij verdedigen: tegen ding, dier of mens.

Abas: De strijd tegen het onbekende wordt niet met speer of zwaard gevoerd.

Akrisios: Zeer juist. Niet met speer of zwaard, maar met de pijl, uit een hinderlaag geschoten.

Abas: Een domoor ben je, een slechte nazaat. In plaats van voort te gaan keer je terug op onze schreden. Men verkent het onbekende niet door het te vernietigen.

Akrisios: Men wordt evenmin wijzer als men zich laat vernietigen.

Abas: Die kans zal de mens zo lang hij bestaat moeten wagen: ondergang of vermeerdering van kennis.

Akrisios: Of zelfbehoud. Ik ben niet nieuwsgierig. Laat men mij met rust dan zal niemand last van mij hebben, doch word ik belaagd dan sla ik toe.

Abas: En hoe zul je weten of je belaagd dan wel benaderd wordt?

Akrisios: Men behoeft mij niet te benaderen. Ik heb niemand nodig.

Abas: Je zult koning zijn als de leeuw in zijn jachtgebied en even eenzaam. Je zult niet verder komen dan het dier, dat geen andere behoeften heeft dan eten, drinken, slapen en paren. Je daden zullen redeloos zijn.

Akrisios: In de schoot van het gezin zal men elkaar vertrouwen. De mens zal de mens leren kennen uit

zichzelve, niet uit anderen. Ik heb geen andere maat dan mijzelf om anderen te meten.

Abas: De mens kent zichzelf niet en gebruikt hetgeen hij niet kent als maat. Maar de vloek is, dat hij eenmaal beginnend, eenmaal nadat hij heeft gekozen, op dezelfde voet moet doorgaan. Hij zal niet merken, dat hij dwaalt, omdat hij steeds tegenkomt wat hij meent te kennen: zichzelf. En hieraan zullen wij en velen die na ons komen ten onder gaan: aan de mateloosheid. De mens is van nature onevenwichtig: in zijn gedachten en gevoelens, in zijn daden en verlangens zal hij immer verder gaan dan hij beoogt, zijn hand slaat neer als de te zwaar beladen schaal bij het wegen van ongelijke grootheden, zijn gedachten reiken verder dan zijn verstand, zijn hartstocht overmeestert zijn gevoel en al het door hem gewrochte draagt het euvel van de overdrijving. Maar hij is zichzelf tot maat en merkt eerst, dat de ondergang nabij is, als de botsing met de anderen en het andere reeds heeft plaatsgevonden. Je sprak van zelfbehoud. Slechts de keuze, die ik je liet, geeft je kans op zelfbehoud.

Akrisios: U wilt me bang maken.

Abas: Je bent al bang. Het is je angst, die je voorschrijft blindelings te handelen zonder de gevolgen te overwegen en voor alle zekerheid harder te slaan dan nodig is.

Akrisios: Mijn nood kan door u niet worden bepaald.

Abas: Het zij zo. Dit gesprek leidt je niet verder. Maar het was mijn plicht je te waarschuwen alvorens de ondervinding je wijzer maakt.

Akrisios: U moet begrijpen, dat ik niet anders kan. Ik kan niet volgens uw denkbeelden handelen, zelfs al zou ik ze voor een deel tot de mijne maken. Ik kan niet buiten mezelf treden.

Abas: Ons geslacht, gegrondvest op de liefde van één paar onder vijftig is het geslacht van de uitzondering. De uitzondering stelt de volgende regel vast. Indien zij daar niet in slaagt, plaatst zij zich buiten de wet en kan schandelijk of belachelijk worden genoemd. Dikwijls beide. Indien een geslacht edel genoemd wordt, dan is dat omdat zijn leden steeds beseffen, dat

hun daden zich in de reeks van handelingen, die door hun voorvaderen zijn verricht, voegen of het begin vormen van een reeks, die door hun nazaten kan worden voortgezet. Jouw plicht zal het zijn de uitzondering waar te maken en het onbekende lief te hebben als Hypermestra Lynkeus.

Akrisios: U bedoelt, dat ik niet met mijn zuster of mijn nicht mag trouwen, maar dat ik een meisje van een andere stam moet nemen? Daar heb ik geen bezwaar tegen.

Abas: Dat heb ik niet bedoeld. Ik heb het begrip willen verruimen, niet vernauwen.

Akrisios: Dan heb ik u niet begrepen.

Abas: Daarvan ben ik mij bewust.

Akrisios/Ziener

Akrisios: Wat zegt het orakel?

Ziener: Het voorspelt uw dood.

Akrisios: Dat is geen kunst. Die kan ik zelf voorspellen. Alleen de Goden zijn onsterfelijk. Wanneer?

Ziener: Niet binnen korte tijd. Uw kleinzoon zal u doden.

Akrisios: Mijn dochter Danaë is niet getrouwd.

Ziener: Niettemin zal uw kleinzoon u doden.

Akrisios: Mij blijft nog geruime tijd ter beschikking. Niettemin is het mij of ik reeds gestorven ben, zozeer slaat de omschreven dood mij om het hart. Het ware beter niet te weten dan zijn noodlot te vernemen.

Ziener: De mens zal altijd nieuwsgierig zijn en dan schrikken van hetgeen hij ziet. Wellicht zal dientengevolge een veelkoppig monster ontstaan: hij die weet wat hij zegt, hij die niet weet wat hij zegt, hij die zegt wat hij weet, hij die zegt wat hij denkt te weten. Men zal aan allen geloof schenken: aan bedriegers, predikers, onderzoekers en wijsgeren, omdat zij voorgeven de waarheid te ontsluieren.

Akrisios: Tot wie behoort gij?

Ziener: Ik weet het zelf niet. Ik kan u alleen verklaren wat het orakel voorspelt.

Akrisios: Ik zou aan het orakel willen twijfelen, maar dat durf ik niet. Indien ik aan het orakel geloof

hecht, is er misschien een oplossing te vinden. Negeer ik de voorspelling, dan kan het lot mij onverhoeds treffen en zal ik steeds in onzekerheid leven. In onzekerheid leven is het ergste wat de mens kan overkomen.

Ziener: Slechts de allersterkste kan onzekerheid verdragen. De mens faalt liever dan dat hij weifelt.

Akrisios: Gij meent, dat ik zal falen als ik maatregelen neem om de voorspelling tegen te gaan?

Ziener: Het orakel is onherroepelijk.

Akrisios: Dat zullen wij zien.

Ziener: Gij zijt nieuwsgierig.

Akrisios/Danaë

Akrisios: Je wordt opgesloten in een toren, want mij is voorspeld, dat de zoon van mijn enige dochter me zal doden. Ik zie geen andere weg om je te beletten een zoon te krijgen. Je belofte maagd te blijven zou me niet geruststellen. Zelfs als je die hield zou ik in voortdurende angst verkeren. Het is beter zo: nu is mijn rust niet van een ander afhankelijk.

Danaë: Maar u offert niet alleen mijn kans op geluk maar zelfs mijn vrijheid daaraan op. U hebt zich niet afgevraagd, welke verplichtingen een vader heeft tegenover zijn dochter. De woorden liefde en offervaardigheid bestaan niet voor u. Meer nog: het begrip menselijkheid is u vreemd.

Akrisios: Het begrip menselijkheid is bedriegelijk voor degene, die zich dient te handhaven tegenover onbekende en vijandelijke machten, die huizen in zijn omgeving. Het begrip menselijkheid wordt alleen gebruikt om de ander week te maken ten einde hem te kunnen vernietigen. Slechts als alle partijen even veilig zijn en niemand meer de ander belaagt, kun je je me van menselijkheid spreken, eerder niet. Menselijkheid is het resultaat, niet de aanvang.

Danaë: Er zal geen resultaat zijn als men niet aanvangt. Vader, u verloochent alles wat wij hebben verworven. Een vijand verslaan, een onbekende buiten gevecht stellen en hem beletten, dat hij u kwaad kan doen, goed, maar uw dochter opsluiten, die van u houdt, alleen, omdat iemand u heeft ingefluisterd dat

niet zij, maar haar zoon u zal benadelen?

Akrisios: Mij zal doden.

Danaë: Als door de Goden beslist is, dat gij door mijn zoon gedood zult worden, zal dat geschieden. U wilt u wapenen tegen het onvermijdelijke.

Akrisios: Ik wil mij wapenen en zal dan ondervinden of hetgeen voorspeld was onvermijdelijk is geweest. De mens is een speelbal van het lot, maar beperkte vrijheid is hem toegestaan. Van die beperkte vrijheid wil ik gebruik maken.

Danaë: Als vader zou u de mogelijkheid door uw kleinzoon gedood te worden moeten afwegen tegen het geluk van uw dochter.

Akrisios: Het eigen leven kan tegen niemands geluk worden afgewogen. Het enige dat men bezit is al het andere waard. Iedereen, die dat ontkent, veinst.

Danaë: Zo ver zijn wij dus afgedwaald. Het dier verdedigt zijn jongen tegen hun belagers ten koste van zijn eigen leven. Het sterft liever dan dat het de dood van zijn kroost toelaat. Maar u belet uw kroost liever te leven dan dat u de kans wilt lopen gedood te worden. Het besef te leven en zijn leven te kunnen verliezen heeft de mens slecht gemaakt.

Akrisios: Dit is wat ik je grootvader eens duidelijk heb willen maken. Het is me niet gelukt. Ook was de situatie niet dezelfde: noch hij noch ik liep gevaar. In zo'n geval is er geen verschil tussen goed en kwaad, of liever: er is geen goed en kwaad. Goed en kwaad ontstaan slechts tijdens een crisis: als een van beide partijen belaagd wordt, in zijn leven, zijn dromen, zijn verlangens. Indien het slechts mijn dromen van macht en rijkdom, mijn verlangens naar vrouwen en weelde waren, mijn ingeboren slechtheid, want ook die is aan de oppervlakte gekomen, van het mens geworden roofdier dat meer slachtoffers maakt dan hij nodig heeft om te leven, dan zou de balans van kwaad naar goed over kunnen slaan. In mijn geval echter, bedreiging met de dood, is geen andere uitweg mogelijk. Hier helpt geen liefde of plicht, geen waardigheid of mededogen. Ik ben vastbesloten mijn dood ten koste van alles te verhinderen, zo lang mogelijk uit te stellen. Het spijt

me: je wordt opgesloten in een toren.

Danaë: Het zal u niet helpen als de Goden hun besluit hebben genomen.

Danaë/Zeus

Danaë: Wie anders dan de vrouw aanvaardt het moederschap als de vervulling van haar levenstaak? Het moederdier voelt slechts een leegte als het niet zwanger is, een holte in haar buik, die gevuld moet worden. Met de schok van haar onderlijf vangt zij de man en zijn zaad op om daarna als een sappige plant te gedijen met de groeiende vrucht in het middelpunt van haar lichaam. Tijdens de dracht is zij niet zichzelve, doch een tweeslachtig wezen, een tweevoudige eenheid, langzaam scheidend in kind en moeder, tot het laatst toe in bloed verbonden. Het dier likt zijn jong droog na de geboorte en dit legt zich tevreden te slapen: slechts een korte tijd tot de zelfstandigheid is hem beschoren. Dan kent de draagster haar kroost niet meer.

Hoe anders is de mens, hoe anders is de vrouw. Terwijl de vader Akrisios liever zijn bloed laat verdrogen uit vrees dat zijn snel verdorrend leven zal doven op de vastgestelde tijd, ligt de schoot van de dochter, die moeder zou moeten zijn, smekend open. De angst, die de man van het dier onderscheidt, openbaart zich in de vrouw als de moed om het kind gedurende zijn gehele leven te aanvaarden en bij te staan. Want zou immers de vader zowel zoon als dochter kunnen verloochenen of vervloeken, een moeder, die dit doet, is ondenkbaar. Zo heeft de overgang van dier tot mens de vrouw van de man verwijderd. Doch dit is godslastering: de Goden hebben mens en dier verschillend geschapen en de eerste ver verheven boven de andere. Wel ziet de vrouw duidelijk de lijn van haar geslacht en zal zij zichzelf slechts als een onderdeel beschouwen. De man is het dier gebleven, dat de lijn met een krachtige stoot doet buigen en zich daarna weer verwijdert.

Maar wat praat ik? Afgesloten van de wereld, zonder enige kans die krachtige, dierlijke stoot op te vangen schrompel ik van binnen reeds ineen als een bloem die in zichzelf keert voor zij zaad heeft kunnen zetten,

een ijle loze doos van droge, broze bladeren, die hun kleur zelfs hebben verloren. Een oude vrouw, rimpelig en verkreukt, wier huid nooit gespannen, wier vlees nooit brandend was. Geen zwervend beest, geen man zal hier doordringen om mij te verlossen van mijn lege vezels, mijn lichaam vol gaten, mijn dorstige bedding, mijn verpulverend land. Slechts de steun van mijn gebeente zal blijven als de regen niet op mij neerdaalt om mijn borsten te doen zwellen. Goden, Gij, die mijn vader hebt veroordeeld tot de dood door zijn kleinzoon, Gij dient mij te verhoren, wilt Gij Uw woord gestand doen, wilt Gij bewijzen, dat Gij bestaat. Ik ben reeds zo ver, dat ik dankbaar kan zijn voor het onverklaarbare, voor het wonder. Ik ben niet bang als Gij Uw kracht toont. Daal op mij neder.

Zeus: Zo zal ik dan in u dringen als een regen van goud.

Danaë/Perseus

Perseus: Zoals u Polydektes niet kon beletten mij naar de Gorgonen te zenden om Medusa's hoofd te halen, zo kon ik hem niet beletten haar afgehouwen hoofd aan te kijken en in steen te veranderen. Mijn onmacht heeft u bevrijd van een man, die van zijn positie misbruik maakte om u te dwingen de liefde voor uw zoon te verloochenen.

Danaë: Ik ben omringd door mannen die gelijk hebben en niet verder komen dan een rekensom van redenen. Je grootvader zou door jouw hand sterven en sloot mij op in een toren, Polydektes had mij lief en stelde door zijn opdracht mijn zoon, die hem in weg stond, aan groot gevaar bloot en jij, jij vervult de opdracht maar veroorzaakt zijn dood. Uit achteloosheid? Uit wraak? Het eerste ware mij liever.

Perseus: De achteloze wraak behoeft niemand te bezwaren. De mens wordt slimmer. Hij gaat minder ruw te werk. De ene slag lokt niet de andere uit. De ene daad wordt niet met de andere vergolden. Bekende oorzaken hebben onverwachte gevolgen. Het ruwe handwerk heeft afgedaan, het zijn nu de hersenen, die de doorslag geven. Athene is het, die ons zal leiden,

geen ander kan ons beter helpen dan mijn zuster.

Danaë: Wanneer het verstand der onbedwongen hartstocht gaat leiden dan eerst zal de mens de diepte peilen waartoe hij kan afdalen. Maar wat zeg ik: hij daalt af zonder te peilen, blindelings en door zijn verstand misleid. Onthoudt het mijn zoon: het verstand is een vernietigende kracht als het niet in waardigheid en liefde wordt aangewend.

Perseus: Wat praat u, moeder? Een ouderwets en reeds lang overwonnen standpunt. Wij, die straks geroepen zijn onze onderdanen te regeren hebben andere maatstaven dan het volk. Zoals onze straffen van geheel andere aard zijn dan de misdaden die worden bedreven door hen, die wij veroordelen, zo is de wraak, welke wij aan Polydektes uitoefenen een straf, geen vergelding.

Danaë: Het is de God, die in je spreekt niet de mens. Maar vergeet niet, dat je maar een mens bent, Perseus en je hoge afkomst mag je er niet toe brengen je buiten de menselijke redelijkheid en tucht te plaatsen, integendeel, je moet juist een voorbeeld van gehoorzaamheid geven. Hoovaardigheid leidt tot ondergang.

Perseus: Genoeg, moeder. Jij evenmin als ieder ander weet waartoe hoovaardigheid leidt. Hoovaardigheid is niet een beest, dat langs een bepaald weggetje gaat en dan ergens terecht komt. Hoovaardigheid niet en gierigheid niet en wraakzucht niet: dat zijn allemaal eigenschappen van de mens, die hij als bijproducten van de goede eigenschappen, welke hem van het dier onderscheiden, moet beschouwen. Je hebt misschien gelijk: als ik grootmoedig was geweest, zou ik Polydektes gewaarschuwd hebben ondanks het feit dat hij het was, die me had voorbestemd als slachtoffer van Medusa. Maar waartoe had mijn grootmoedigheid mij geleid? Dat hij me naar het leven was blijven staan. Ik ben dus niet grootmoedig geweest, ik heb hem niet gewaarschuwd, maar ik heb hem ook niet gedood. Ik draag geen schuld. Zijn verwanten kunnen mij niets verwijten. En ook u kan dat niet. En ik behoef evenmin mijzelf iets te verwijten. Hij wist immers, dat Medusa's hoofd de mens versteende? Dat was de reden waarom hij mij

uitzond om het halen. Hij hoopte, dat ik niet terug zou komen. En nu kijkt hij zelf, de sufferd! Kan ik dat helpen? Een belachelijke vent, ik hoop niet, dat je ook maar een ogenblik verliefd op hem bent geweest.

Danaë: Zoiets gaat je niet aan. De vrouwen van ons geslacht kiezen de mannen, die haar bevallen. De zusters van onze stammoeder hebben na de eerste huwelijksnacht hun echtgenoten gedood. Hypermnestra heeft haar minnaar laten leven. Ik weet niet of het wel verstandig is geweest.

Perseus: Wat gaat er in je om, moeder?

Danaë: Wij zijn door mannen overweldigd. Wij zijn hun gelijken niet meer, laat staan hun meerderen. De God heeft mij bevrucht alsof ik uit aarde bestond, die olijven en graan moet opbrengen.

Perseus Maar ik ben het, die uit je schoot is voortgekomen. En ik zal de nieuwe stad stichten en het nieuwe land regeren. Van nu af aan ben ik degene die kiest. Een zoon van de God der koningen zal koningen voortbrengen. Andromeda is mijn vrouw, ik ben niet haar echtgenoot. En in ons geslacht zullen de vaders moeten wijken voor de zoons, niet voor de vrouwen of de dochters.

Danaë: Totdat de vaders hun zoons naar het leven zullen staan en de moeders hun kinderen beschermen. Of wreken.

Perseus: Ieder van ons zal altijd te ver gaan. Ik weet het. Geweld noch slimheid zal baten als de Goden de mens niet helpen maat te houden.

Danaë: Misschien kan de mens de maat niet bepalen als hij te voren niet mateloos is geweest.

Perseus: Mogelijk.

Danaë: Ik ben banger voor jouw zelfbeheersing dan voor de onberaden handelingen van je voorouders.

Perseus: Mijn daden zijn ook voor velen gevaarlijker.

Danaë: Voor wie?

Perseus: Niet voor jou, moeder, niet voor jou. Het gaat van nu af aan tussen mannen.

Danaë: Het zal de wereld niet goed gaan als je voorspelling uitkomt.

Perseus/Mestor

Perseus: Zo draag ik dit door mij gestichte rijk en deze stad Mykene aan je over en ontneem je daarbij het verlangen mij te doden.

Mestor: Zoals u mijn overgrootvader hebt gedood.

Perseus: Je overgrootvader kwam om mij te doden en mijn discus trof zijn hoofd, zodat hij stierf. Het was een ongeluk.

Perseus: Je overgrootvader kwam om mij te doden Noorden hebt achtervolgd en dat uw discus hem daar trof. In Larissa.

Perseus: In geen van beide gevallen was er van opzet sprake. Ik heb hem begraven in Athene's tempel.

Mestor: Toch bent U bang door een van uw zoons gedood te worden en draagt het koninkrijk dus liever aan mij over.

Perseus: Het is beter zijn rijk te offeren dan het geslacht. De mens is geneigd in herhalingen te vervallen en zich te beroepen op hetgeen anderen voor hem hebben gedaan. Mijn onvrijwillige aanslag op Akrisios kan een vrijwillige aanslag van jou op mij en een moord van je zoon op jou ten gevolge hebben. Want het vreemde is: de mens neemt niet over, hij wijzigt. Ten goede of ten kwade.

Mestor: U bedoelt ten kwade.

Perseus: De reeks, die ik als voorbeeld geef, zou daar op wijzen. Maar zoals een daad, als voorbeeld gesteld, zich ten kwade kan ontwikkelen zo kan zij ook een andere reeks met zich meebrengen. Als de Goden ons helpen en wij de Goden in hun hulpvaardigheid, dan kan zelfs het twijfelachtige voorbeeld het goede baren. Het is daarom, dat ik je mijn koninkrijk geef. Om een reeks, die slecht zou kunnen worden, te onderbreken. Met de hulp der Goden kan de mens het lot keren en zelf beslissen.

Mestor: Met de hulp der Goden zal ik mij tegen mijn andere broeders moeten verdedigen. Wat u mij geeft is een geschenk, dat reeds velen niet goed bekwam.

Perseus: Ik hoop niet, dat je bang bent. Mocht dat het geval zijn dan zul je inderdaad niet lang plezier hebben van mijn zin voor een ordelijke gang van zaken.

Dan zal de wanorde je bij de keel grijpen.

Mestor: De angst daarvoor heeft me nu reeds bevangen. Ik ben geen man, die de macht kan hanteren en bedwingen. Zij wringt zich met uitgeslagen klauwen uit mijn handen als een wilde kat.

Perseus: Je moet je macht geschraagd weten door verantwoordelijkheid. Je bent verantwoordelijk voor hetgeen ik je geef. Je taak is het te behouden in de staat waarin ik het je overdraag. Je bent ook verantwoordelijk tegenover het geschenk zelf; op dezelfde wijze moet je de staat waarin het verkeert handhaven.

Mestor: Verantwoordelijkheid, macht, wreedheid: eenzelfde reeks als waarvan u sprak. Het een gaat ongemerkt in het ander over. Ik geloof niet, dat de ene mens boven de andere gesteld mag worden. Macht over een medemens is de bron van alle kwaad, zowel onder het mom van verantwoordelijkheid als ongemaskerd in geweld.

Perseus: En hoe wil je dan iets tot stand brengen als je anderen niet beveelt wat gedaan moet worden?

Mestor: Alleen samenwerking kan de mens leiden op een pad waar hij nog dikwijls zal struikelen.

Perseus: Vijanden, demonen en kwade geesten zullen je samenwerking toejuichen en je vernietigen op het ogenblik, dat je meent te slagen. Dwaas die je bent. Helaas, je bent de oudste, ik mag de orde niet verstoren en het rijk aan een van je broeders overdragen. Maar het is de vraag of een zwakke opvolger niet gevaarlijker is voor de rust dan een onrechtmatige.

Mestor: Het spijt mij, vader.

Perseus: Je kunt het niet helpen. Zo doorkruist toch het lot de handelingen der mensen, zelfs als ze rechtvaardig en weloverwogen zijn. Slechts de hulp van de Goden kan ons redden.

Mestor: Dat hebt u al enige malen gezegd.

Perseus: De Goden hebben mij altijd geholpen. Ze zullen je niet in de steek laten als je op hen vertrouwt.

Mestor: Ik ben daar niet zo zeker van. De Goden zijn machtig en onsterfelijk en ik betwijfel of zij zich veel gelegen laten liggen aan het lot der stervelingen.

Perseus: Dit lijkt op godslastering of althans gebrek

aan eerbied.

Mestor: Integendeel. De Goden zijn zo ver boven ons verheven, dat Zij alleen beslissen of Zij zich met ons zullen bemoeien of niet. Het feit, dat wij vertrouwen in Hen stellen doet daar niets toe of af. Het is onze plicht vertrouwen in Hen te stellen, doch wij mogen in ruil daarvoor niets verwachten.

Perseus: Je bent een vreemde jongen, maar nu lijkt het haast alsof mijn vader door jou spreekt.

Perseus/Elektryon

Perseus: Je broer Mestor is de oudste en zal mij opvolgen. Je zult mijn besluit, dat gebaseerd is op de rechten van de zoons, eerbiedigen. De echtgenoten van de dochters komen niet in aanmerking voor de troon. Deze is voorbehouden aan de mannelijke lijn: voor jou, je broeders en jullie zoons, mocht Mestor kinderloos sterven of slechts dochters nalaten.

Elektryon: Mijn zoons en ik staan het dichtst bij de troon, want Mestor heeft een dochter.

Perseus: Tracht niet door geweld dichterbij te komen. Wacht liever je tijd af.

Elektryon: Ik heb geen haast. Ik zal het recht handhaven. Het wijst mijn kant uit.

Perseus: Denk er aan, dat je het ook zult moeten handhaven als het niet je kant uitwijst. Een eens gebroken regel wordt steeds opnieuw gebroken, ook als je er nadeel van mocht ondervinden. Houdt je dus liever aan de door mij ingestelde wet. Als men deze verwaarloost is samenleving onmogelijk, zowel voor koningen als voor onderdanen.

Elektryon: De wet geldt niet voor koningen en voor onderdanen, mag ik hopen.

Perseus: Misplaatste hoogmoed. Als bij de onderdanen de oude wet zou gelden en in het koningsgeslacht de nieuwe, zou een koningsdochter zich kunnen beroepen op de oude wet.

Elektryon: En welke reden hebt u, vader, om de nieuwe wet in te stellen en de oude ongeldig te verklaren?

Perseus: Het kan niet goed zijn, dat de zoon de va-

der of de broeder de broeder naar het leven staat. Dat zou kunnen geschieden als hij een vreemde koningsdochter huwt en zijn schoonvader opvolgt.

Elektryon: Misschien hebt gij gelijk. Als men zich aan uw wetten houdt, zal er minder aanleiding tot oorlog onder bloedverwanten zijn.

Elektryon/Pterelaos

Elektryon: Het erfrecht is vastgesteld door mijn vader Perseus. Gij stamt in de vrouwelijke lijn van hem af. Er is geen sprake van dat een deel van Mestor's koninkrijk u toekomt. Verdeling van het gebied heeft onnodige verzwakking ten gevolge.

Pterelaos: Ook Proitos en Akrisios hebben het rijk gedeeld.

Elektryon: En Perseus heeft het weer verenigd, juist omdat een tweehoofdige leiding verwarring sticht. Ook is dit voorbeeld niet steekhoudend. Proitos en Akrisios waren nog broeders. Gij stamt af van een dochter van Perseus, ik ben zijn zoon. Er is nu orde geschapen. Tracht deze niet te verstoren. Het evenwicht, dat de mens tot stand brengt, is altijd wankel. Eén ondoordacht gebaar en het broze bestel, dat wij samenleving noemen en dat langzaam groeiend zorgvuldig geleid dient te worden, breekt in onszelf en anderen. Het schrompelt ineen en onze woede neemt, elkaar verdelgend, de overhand, zodat wij, erger dan beesten, onze soortgenoten uitroeien.

Pterelaos: Het is zo vreemd, dat op de redelijkheid en het recht steeds door hen die bezitten een beroep wordt gedaan. De tevreden mens pronkt in rechtvaardigheid. De hongerlijder heeft altijd ongelijk.

Elektryon: Gij zijt uit het verre Tafios gekomen om u te verrijken. Dat zal u niet gelukken, omdat wij niet op bedreigingen ingaan noch op klachten: in onze staat geldt slechts het recht, voor zwak en sterk, voor rijk en arm gelijk.

Pterelaos: Een zelfgenoegzame uitspraak. Als vreemdeling hier aangekomen, zie ik slechts, dat de sterke en de rijke het recht aan hun kant hebben. Maar wees gewaarschuwd: de rijke is niet altijd sterk, de arme niet

altijd zwak. Gij spreekt van evenwicht; het mag dan wankel zijn, het is soms evenzeer bedriegelijk. Een kunstmatig in stand gehouden samenleving, gegrondvest op ijdele beginselen zonder steun in de werkelijkheid zal vroeg of laat ten onder gaan. Of dit met geweld gepaard gaat zal afhangen van het inzicht der oude regenten. Een vrijwillige overgave is altijd nog het voordeligst geweest voor hen, die zich zwak wisten.

Elektryon: Wat praat gij! Ik heb acht zoons, die ons leger aanvoeren. Rijker en krachtiger is geen vader.

Pterelaos: Ik heb u gewaarschuwd. Men gaat niet ten onder omdat men zwak is, men gaat ten onder omdat men zijn zwakheid niet kent.

Elektryon: Ik beveel u dit land te verlaten. Doch ga in vrede.

Pterelaos: Ik ga, doch niet in vrede.

Elektryon/Amfitryon

Elektryon: Nadat je acht neven door Pterelaos zijn verslagen en ons vee is weggevoerd door zijn leger, blijft mij geen keuze: ik moet mij aan het hoofd van mijn troepen stellen en wraak nemen. Wraak! Ik zal de onverzoenlijkste zijn onder de onverzoenlijken.

Amfitryon: Uw wanhoop en uw toorn zijn begrijpelijk. Laten zij u niet op dwaalwegen voeren. Gij kunt Pterelaos niet achtervolgen zonder het rijk onbeheerd achter te laten.

Elektryon: Het rijk zal door jou worden beheerd.

Amfitryon: Uw vertrouwen is vleiend voor mij. Wie zegt u, dat het niet misplaatst is?

Elektryon: Je liefde voor Alkmene is mij een borg.

Amfitryon: U hebt gelijk. Alkmene's vader heeft mijn steun. Maar is het niet beter, dat de rollen worden omgekeerd? U bent oud en kunt regeren, ik ben jong en kan vechten.

Elektryon: De vader dient zijn zoons te wreken. Het zou een schande zijn voor mij en voor de zonen, die Alkmene zal baren, als ik de moordenaars van mijn zoons niet wist te vinden. In de tussentijd zul jij het rijk besturen en dit naar je beste weten doen. Als ik als overwinnaar terugkeer trouw je met Alkmene.

Amfitryon: En keer met haar naar Troizene terug.
Elektryon: Voorlopig wel.
Amfitryon: Voorlopig?
Elektryon: Het rijk moet weer een geheel worden: Mykenai en Tiryns, Midea Troizene. Zo heeft Perseus het gewild: de kust en het binnenland, ons vee en onze schepen, het bergland en de vruchtbare vlakte.
Amfitryon: Het zou de zoon zijn, die de vader op. volgde. Mijn vader Alkaios was de jongste.
Elektryon: En ben je mijn zoon niet? Zou ik voor de acht die ik heb verloren er niet één terug kunnen winnen? Een wet kan nooit zo star zijn, dat zij geen uitzonderingen toelaat, indien haar toepassing tot onverdraaglijke misstanden zou voeren. Acht maal was mijn troon verzekerd voor mijn nageslacht. Zou de negende maal onwettig zijn ten gevolge van een formaliteit? Zijn Alkmene en jij niet beiden van Perseus' bloed?
Amfitryon: Gij hebt Mestor's nakomelingschap het recht op de erfenis van Perseus ontzegd, omdat zij in vrouwelijke lijn van hem afstammen.
Elektryon: Jouw kinderen zullen in de mannelijke lijn van Perseus afstammen.
Amfitryon: Omringd door onbekende, onberekenbare krachten zijn de door ons ingestelde wetten de enige welke ons houvast bieden. Indien wij ons daar niet aan houden zal het drijvend hout standvastig zijn met ons vergeleken.
Elektryon: Je zult er anders over denken zodra je de gelegenheid wordt geboden je gebied uit te breiden.
Amfitryon: Ik hoop, dat ik dan de verleiding zal weten te weerstaan.

Amfitryon/Alkmene
Amfitryon: Je vader heeft je onder mijn hoede gesteld.
Alkmene: Onder je hoede. Het klinkt veilig en vertrouwd, maar niet erg onstuimig.
Amfitryon: Meisjes verlangen van de liefde alle facetten: veiligheid, bescherming, toewijding, aandacht, achtervolging, jacht, verovering, verkrachting, alles verwachten ze van één man.

Alkmene: Eén man kan dat nauwelijks geven. Ik geef het toe. Vroeger was dat anders.

Amfitryon: Wat bedoel je daarmee?

Alkmene: Vroeger behoefde één man dat niet te geven. De nakomelingschap behoorde bij de moeder. Zij kon steeds een andere minnaar nemen. Nu behoren de kinderen bij de vader en moeten wij met één man genoegen nemen en nog blij zijn als hij er niet meer dan één vrouw op na houdt.

Amfitryon: Je doet alsof de liefde gebaseerd is op maatschappelijke afspraken of overeenkomsten.

Alkmene: Je wilt er toch zeker van zijn, dat je opvolger je eigen zoon is? Mijn trouw moet daar borg voor staan. Maar de man eist meer. Hij wil, dat ik niet naar een ander verlang. Zijn gemoedsrust moet gedragen worden door mijn onderdanige genegenheid.

Amfitryon: Al kan dan de belofte van trouw voortgekomen zijn uit een maatschappelijke eis, daarom zou de mens nog wel in staat kunnen zijn er iets anders van te maken. Misschien is dat altijd gebeurd, misschien zijn onze beste gevoelens en diepste gedachten oorspronkelijk voortgekomen uit zucht tot zelfbehoud, angst, paringsdrift. Het doet er niet toe waar wij uit voortgekomen zijn zo lang wij er ons maar ver genoeg van hebben verwijderd. Wij vereenvoudigen en vergeten: ik bemin je, ik blijf je trouw. Trouw maakt deel uit van onze wederzijdse liefde. Heel simpel, geen eis, geen afspraak meer: een eigenschap van onszelf.

Alkmene: Ik ben trouw, jij bent trouw. Ten minste: als ik van je houd, en jij van mij houdt. En het omgekeerde? Als ik je niet trouw ben, houd ik dan niet van je? Dat is natuurlijk dwaasheid.

Amfitryon: Je mag de zaken nooit omkeren. Je kunt ook niet gelijktijdig in deze wereld en in zijn spiegelbeeld leven.

Alkmene: Dat doe ik wel. Als ik in de vijver kijk, leef ik in de vijver. Maar neen, dat wordt me te ingewikkeld. Als ik je ontrouw ben geweest, blijf ik van je houden, maar jij hebt het recht me te verstoten. Dat is toch weer een maatschappelijke afspraak.

Amfitryon: Ik zal van dat recht nooit gebruik ma-

ken als je me beterschap belooft.

Alkmene: Beterschap belooft! Wat een eigenaardige uitdrukking gebruik je daar. Alsof ik ziek ben en je beloof snel te genezen.

Amfitryon: Ontrouw is een plotselinge aanval van een snel te genezen ziekte, op voorwaarde dat de patiënt zijn best doet.

Alkmene: Je hebt misschien gelijk. Als je je ontrouw herhaalt houd je van een ander of van niemand. Hoewel: misschien zou je van iemand kunnen houden en met zijn spiegelbeeld naar bed kunnen gaan. Maar dat is een wufte gedachte. Ik bemin je en ik ben je trouw, dat is veel mooier, veel verhevener.

Amfitryon: Je mag daar niet mee spotten. Als we alles wat we in onszelf hebben vastgesteld weer gaan betwijfelen struikelen we over onze eigen gedachten.

Alkmene: Je bent zo redelijk, Amfitryon. Je brengt mijn gedachten steeds tot stilstand alsof het hollende paarden zijn.

Amfitryon: Hollende veulens, die geen teugel of zadel kennen en voortdurend zijsprongen maken. Een wilde merrie met borstelige manen.

Alkmene: Mijn haren zijn niet borstelig. Kijk, als ik deze gesp losmaak, vallen ze als een sluier om me heen.

Amfitryon: Je bent me het liefst als je door je haren gluurt, een soepel gordijn dat er om vraagt te worden weggeschoven.

Alkmene: Dat zul je wel laten. Ik doe het liever zelf. Bovendien: ik sta onder je hoede.

Amfitryon: Je mag je beschermer niet in verzoeking brengen.

Alkmene: Beschermers behoren sterk te zijn en moeten zich kunnen beheersen, ook als ze uitgedaagd worden. Dat is juist zo leuk: ik mag doen wat ik wil, maar jij mag me niet aanraken. Je hebt mijn vader beloofd te wachten tot hij terugkomt. Maar niemand heeft mij iets verboden. Ik mag me uitkleden in jouw tegenwoordigheid als ik dat wil. Zal ik het doen?

Amfitryon: Je zou me dwingen dit vertrek te verlaten. Ik ben hier trouwens al te lang geweest. Ik breng je in opspraak.

Alkmene: En ik jou. De bedienden zullen denken, dat je al misbruik van je bevoegdheid hebt gemaakt. Ze zullen mijn vader beklagen, omdat hij in de verkeerde vertrouwen heeft gesteld. En wat zullen ze van mij denken? Ik heb niet om hulp geroepen.

Amfitryon: Je bent een behaagziek veulentje en je mag niet zo tegen me praten. Ik wordt gek van verlangen, ik kan me niet meer bedwingen als je zo doorgaat.

Alkmene: Dat wil ik horen. Hoe heerlijk is het onder jouw hoede te zijn, Amfitryon.

Amfitryon/Elektryon

Amfitryon: De koning van Elis zegt, dat deze kudde uit het vee bestaat, dat door Pterelaos en zijn mannen is gestolen. Ik heb het losgeld betaald en u een boodschapper gezonden om van u de bevestiging te krijgen, dat de dieren reeds uw eigendom waren.

Elektryon: En daarvoor heb je mij mijn veldtocht doen onderbreken, die ik had ondernomen om mijn acht zoons te wreken.

Amfitryon: Ik achtte dit een belangrijke aangelegenheid. Indien het vee niet vroeger in uw bezit is geweest kon een ander er rechten op doen gelden en zou de koning van Elis ons hebben bedrogen.

Elektryon: Dat heeft hij toch al gedaan door losgeld voor geroofd vee te vragen. En jij bent een slecht beheerder door op zijn schaamteloos aanbod in te gaan. Niet alleen je gevoel van rechtvaardigheid, ook je gevoel van trots had je moeten beletten met hem in onderhandeling te treden.

Amfitryon: U hebt het leger met u meegenomen. Ik beschikte over enkele tientallen gewapende mannen. Daarmee kon ik de koning van Elis niet te lijf gaan. Ik was machteloos en meende, dat ik uw vee diende te redden. Zijn het uw dieren?

Elektryon: Het zijn mijn dieren. Het waren mijn dieren, een overmacht van belagers is mijn rijk binnengedrongen, heeft mijn zonen vermoord en mijn vee gestolen. Een man, waarin ik vertrouwen stelde en die ik zelfs mijn dochter heb beloofd, heeft me achter mijn

rug verkocht en verraden, over mijn geld en goed beschikt alsof het zijn eigendom was, en die man vraagt me nu of het mijn dieren zijn. Ja, het zijn de mijne, maar ze hebben geen waarde meer voor me. Ik heb alles verloren behalve dit stomme vee, dat je met het werpen van stenen en knuppels zo goed bij elkaar weet te houden. Had die stenen en knuppels liever naar de handlangers van Pterelaos gegooid, toen ze je mijn beesten brachten. Maar neen, je gooit zwijgend en let niet op waar je gooit, zozeer heeft je gramschap je bevangen, terwijl je geplaagd moest worden door je geweten, omdat je een lafaard bent, Amfitryon, een lafaard die slechts ruw kan gooien.

R. F. Beerling

VREDE EN ONVREDE

Ook bij mij zijn na lezing van Wertheims artikel Vrede en onvrede in het Januarinummer verschillende vragen gerezen, die ik zo bondig mogelijk en puntsgewijs wil formuleren.

1. De stelling — blz. 13 onderaan en blz. 14 bovenaan — dat men vroeger oorlog voerde omdat het leven zelf nog zo weinig avontuurlijks had en dat het vechten werkte als een onwillekeurige stimulans tot een bijzondere krachtsinspanning, „als een voor die tijd onmisbaar middel om wakker te worden of te blijven" klinkt wel interessant, maar in een dergelijke algemene formulering tegelijk dubieus. De schr. brengt in verband ermee ter sprake, dat de mens vroeger geen bewust-rationele strijd tegen de natuur voerde en dat hij de wereld accepteerde als iets dat gegeven was, zonder besef van de mogelijkheden om onze omgeving ingrijpend te herscheppen. Men kan twisten over de vraag of de strijd van de mens tegen de natuur altijd even „bewust-rationeel" is geweest, maar men kan m.i. niet stellen, dat de mens vroeger de wereld accepteerde als iets dat gegeven was. De wereld accepteren als iets dat gegeven is, impliceert, dat dit gegeven verder gelaten

wordt zoals het is. Ik zou hiervan uit de geschiedenis geen voorbeeld weten te noemen. De mens is bij uitstek het wezen, dat zich in de wereld inricht door haar te veranderen, m.a.w. dat in de „zo-gegeven" werkelijkheid de sporen van zijn werkzaamheid trekt.

2. Sinds de doorwerking van de industriële revolutie is er volgens W. iets grondig veranderd. Van grondigheid kan alleen sprake zijn als men het in de voorafgaande alinea gestelde onderschrijft. Waarin bestaat zij volgens W. zelf? In het feit, dat wij de oorlog als prikkel tot inspanning niet meer nodig hebben (blz. 14). Volgt een opsomming van de grote vredeswerken, die in de 19de en 20ste eeuw in Nederland, Amerika, Sovjet-Azië, China en elders zijn ondernomen. Maar op blz. 16 neemt schr. zijn stelling, dat wij de oorlog als prikkel tot inspanning niet meer nodig hebben, weer min of meer terug. „Het lijkt wel eens alsof „de prikkel van de oorlog," of van de oorlogsvoorbereiding toch nog niet te missen is". Waarom lijkt dat zo? Omdat „bij ons huidig economisch stelsel het maatschappelijk apparaat moeilijk in beweging is te brengen" voor het aanpakken van al die grote vredestakken. Hier begint een accentverlegging, die het hele verdere betoog, zij het niet overal even ondubbelzinnig, kleurt. De opsomming op blz. 14-15 geeft juist het tegendeel van de indruk, dat „ons" huidige economische stelsel zo moeilijk in beweging te krijgen zou zijn voor het entameren van vredestaken. De hier genoemde voorbeelden houden met een bepááld economisch stelsel in het geheel geen verband, omdat ze zowel op de kapitalistische als op de niet-kapitalistische sfeer slaan. Voor de mislukking van de poging „to make peace heroic" stelt de schr. de kapitalistische economie verantwoordelijk onder stilzwijgende ontlasting van de andere.

3. Ondanks de onmiskenbare zwenking in de „realpolitische" richting van Sovjet-Rusland (waarvoor, zeker niet ten onrechte, buitenlandse bedreigingen mede verantwoordelijk worden gesteld) kan een „nauwlettende analyse" van de buitenlandse politiek der Sovjet-Unie „tot geen andere conclusie leiden dan dat de po-

gingen der Sovjet-Unie in de richting van een wereldvrede ernstiger en eerlijker gemeend zijn dan hetgeen de Westelijke grote mogendheden daarvoor laten doorgaan" (blz. 17). Dat kan wel waar zijn, maar waarom zou een even nauwlettende analyse van de buitenlandse politiek der z.g. „vrije wereld" niet tot eenzelfde conclusie kunnen leiden? Noordenbos heeft op blz. 33 van hetzelfde nummer op dit punt al gewezen. Maar laat ons elkaar vooral niet voor de gek houden. „Nauwlettende analyses" als door W. bedoeld zijn voor dergelijke conclusies niet toereikend. In de eerste plaats zijn de voor analyse beschikbare gegevens onvoldoende en wettigen zij geen betrouwbare gevolgtrekkingen aangaande subjectieve of innerlijke bedoelingen van hen, die de grote politiek uitmaken. In de tweede plaats zijn conclusies als door W. bedoeld (en getrokken) rationaliseringen van overtuigingen en/of ideologische voorkeuren.

4. De marxistische stelling van de vredelievendheid van het socialisme is volgens W. ook heden ten dage nog steeds te verdedigen. Maar men moet die stelling sterk relativeren in het licht der realiteiten der huidige wereldpolitiek. En men mag „socialisme" niet identificeren „met de aan het kapitalistische stelsel verknochte zich „sociaal-democraten" noemende leiders der Westeuropese continentale socialistische bewegingen" (blz. 19). Wanneer men het socialisme daarmee niet mag identificeren dan blijft er maar één antwoord over op de vraag waarmee men het wèl mag identificeren. Vandaar Wertheims stilzwijgende conclusie, dat de Russische Realpolitiek alleen met de *schijn* van het tegendeel (het tegendeel n.l. van de wezenlijk socialistische, d.w.z. vredelievende politiek) is belast, terwijl hij „the benefit" van die schijn voor de kapitalistische politiek" niet laat gelden. Wat betekent, overigens, de marxistische stelling van de vredelievendheid van het socialisme? Zij kan alleen betekenen, dat het (ware) socialisme, eenmaal over de gehele wereld gevestigd, de oorlog onmogelijk of onnodig zou maken. Zij kan niet betekenen, dat het socialisme als revolutionaire doctrine in een antagonistische wereld vredelievend zou

zijn. „Mit einem Wort, die Kommunisten unterstützen überall jede revolutionäre Bewegung gegen die bestehenden gesellschaftlichen und politischen Zustände" (Comm. Manifest).

5. De Sovjet-Unie zou om internationaal-politieke redenen volgens W. „waarschijnlijk" niets liever zien, dan dat er een moratorium kwam op de revolutionnaire bewegingen in een reeks van landen. En de schr. suggereert, dat de Sovjet-Unie dergelijke bewegingen eigenlijk tegen haar zin ondersteunt, omdat zij onmachtig is de Aziatische massa's en leiders tegen te houden. Dat is, mede in het licht van de onder 4. aangehaalde zin uit het Communistisch Manifest, een wonderlijk standpunt. Zou W. nader kunnen beredeneren, waarom de Sovjet-Unie „waarschijnlijk" niets liever zou zien dan dat in een reeks van landen de revolutionnaire bewegingen werden stop gezet?

6. Zonder het eens te zijn met de opvatting van Delfgaauw (De Nieuwe Stem van juni, blz. 367), dat Marx de uiterlijkheid tot het enige zou hebben gemaakt, kan ik wel als algemene strekking van zijn betoog onderschrijven, dat de problematiek van oorlog en vrede diepere wortels heeft dan W. laat zien. Hij snijdt haar te eenzijdig toe op het verkiezen van de éne politiek boven de andere, het éne economische stelsel boven het andere. „Vrede of onvrede" wordt zodoende teruggebracht tot het alternatief van bepaalde systemen. Het zou een troost zijn als wij er hiermee kwamen, eens en voor altijd.

W. F. Wertheim

DRIEMAAL ONVREDE, EENMAAL VREDE

Beerling's critiek is de derde in de reeks reacties, die mijn beschouwingen over *Vrede en onvrede* in het januari-nummer (pag 11 e.v.) heeft uitgelokt.[1] In datzelfde nummer reageerde Noordenbos *(De moeilijke vrede,* pag. 31 e.v.), terwijl Delfgaauw in het juninummer (pag. 363 e.v.) blijk gaf van zijn onvrede met de slotzin van mijn stuk.

Ik meen dat het in overeenstemming is met de bedoeling van de redactie om de Nieuwe Stem meer dan vroeger het karakter te geven van een discussietijdschrift, wanneer ik van het feit, dat Beerling zijn reactie de vorm heeft gegeven van zes bondige vragen, gebruik maak om daarop aanstonds te antwoorden en tegelijk mij verdedig tegen de — als ik even de geijkte terminologie bij universitaire promoties mag volgen — overige „bedenkingen, die op zo heuselijke wijze zijn naar voren gebracht."

Ik zou willen beginnen met in enkele woorden de hoofdstrekking van mijn betoog samen te vatten. In mijn beschouwing — die, ik besefte het zelf ten volle, de nog onrijpe vrucht was van jarenlang worstelen met deze moeilijke stof — wilde ik het probleem stellen, waarom in een wereld, waar steeds meer rationele argumenten de mensheid in de richting van vrede drijven, de vrede, om Noordenbos' titel te citeren, nog zo „moeilijk" te verwerkelijken schijnt. Daarbij schonk ik aandacht allereerst aan de belemmerende factoren die inhaerent zijn aan het kapitalistisch stelsel, dat nog heerschappij uitoefent over een groot deel van de wereld. In de tweede plaats wees ik op bepaalde voor de vrede minder bevorderlijke tendenties in dat deel van de wereld waar de Marxistische ideologie heerst, sedert deze ideologie tot het ontstaan van politieke machtscentra heeft geleid. Maar ten slotte meende ik als de belangrijkste belemmerende factor te moeten aanwijzen de voortdurende dooreenstrengeling van de begrippen oorlog en revolutie, die tot gevolg heeft dat elke po-

ging om „vrede" te bereiken zonder aan het verschijnsel der „revolutie" volle aandacht te schenken, tot falen gedoemd is.

1. Beerling richt zich allereerst tegen het historische deel van mijn betoog, en trekt in twijfel of men mag stellen dat in het verleden de „bewust-rationele" strijd van de mensheid tegen de natuur ontbrak. Alle nadruk viel bij mij inderdaad op de woorden „bewust-rationeel". De mensheid heeft ten allen tijde in haar omringende natuur ingegrepen en deze — indien mogelijk — aan zich dienstbaar gemaakt. Elke menselijke cultuur onderstelt dit menselijk ingrijpen. Maar de mensheid was zich in het algemeen van haar macht over de natuur niet bewust. Verandering en technische vernieuwing waren processen, die zo langzaam verliepen, dat men zich van die verandering en die vernieuwingen nauwelijks rekenschap gaf. In de strijd tegen de natuur voelde de pre-industriële mens zich sterk gebonden aan de traditie, ook waar hij deze geleidelijk vervormde. Pas in de eeuw van de ontdekkingen begon een klein deel der mensheid het nieuwe als zodanig te aanvaarden; en pas de industriële revolutie maakte de „bewust-rationele" toepassing dier ontdekkingen op bredere schaal mogelijk. Ik moge Beerling voor een verdere uitwerking van deze gedachte verwijzen naar mijn „De mensheid op avontuur" (1953).

2. Sinds de industriële revolutie is de mensheid in principe in staat de wereld te herscheppen. Ik noemde in mijn stuk voorbeelden uit tal van landen, om aan te tonen dàt de mensheid dit kon en daarvoor de prikkel van de oorlog of oorlogsvoorbereiding niet meer nodig had. Maar Beerling zal toch ook niet willen volhouden, dat de mensheid van heden van deze macht ten volle gebruik maakt en haar potentieel tot het bouwen van vredeswerken ook maar bij benadering benut. Men hoeft maar te kijken naar het percentage van de nationale inkomens, dat aan defensie wordt besteed.

Ik ben inderdaad van mening dat het kapitalistisch stelsel als zodanig voor zulk een gecoördineerde strijd tegen de natuur heel wat minder is toegerust dan een socialistisch stelsel, al was het alleen omdat het kapi-

talisme uitgaat van de grondgedachte, dat een bepaalde activiteit slechts verantwoord is, wanneer er een individuele kapitaalbezitter of een groep kapitaalbezitters te vinden is, die van mening zijn dat deze activiteit in zijn of hun voordeel is en de moeite loont. Terwijl het socialisme uitgaat van de grondgedachte, dat er een gemeenschapstaak is, die behoort te worden aangevat, ongeacht of een particulier er kapitaal in zou willen investeren. De gedachte van een *gecoördineerde* strijd der mensheid is aan het kapitalisme in *wezen* vreemd. Daarnaast schept het kapitalisme de mogelijkheid dat particuliere investeerders een te grote invloed krijgen op vragen van oorlog en vrede.

3. Stellig ben ik mij bewust van dynamische ontwikkelingen zowel binnen de kapitalistische als binnen de socialistische stelsels. Juist daarom stelde ik aan het einde van mijn stuk de mogelijkheid — een mogelijkheid, waar Noordenbos blijkbaar geen vertrouwen in heeft — dat in de Westerse wereld nieuwe, meer realistisch ingestelde leiders, naar voren komen, met beter begrip voor de wereldsituatie. Ik meen dat de ontwikkeling binnen de Westerse wereld in de eerste helft van 1959 aan mijn onderstelling een zekere steun geeft. Overigens zal ik de eerste zijn om Beerling gelijk te geven, dat in zulke vraagstukken alle argumenten en analyses gevaar lopen in wezen rationaliseringen te zijn van overtuigingen of ideologische voorkeuren.

4. Men mag socialisme als ideologie, schreef ik, niet identificeren met de zich „sociaal-democraten" noemende leiders der Westeuropese continentale socialistische bewegingen. Beerling meent dat maar één antwoord overblijft op de vraag, waarmee men socialisme dan wèl mag identificeren, en concludeert met een beschuldigende vinger naar mij wijzend: Rusland.

Wat merkwaardig, dat Beerling niet op het idee is gekomen van drie andere alternatieven: ten eerste de socialistische *bewegingen* in tegenstelling tot de leiders, in continentaal Westeuropa; ten tweede de socialistische leiders èn beweging in *Engeland;* ten derde de socialistische leiders èn bewegingen *in andere werelddelen.*

De vraag in hoeverre de aanvaarding van de ideologie van wereldrevolutie aan de vredelievende aard van het socialisme in het door het marxisme beheerste deel der wereld afbreuk doet, was juist een van de kernvragen van mijn artikel.

5. Men is zo gewend, de Sovjet-Unie als aanstichtster te zien van alle onrust in de wereld, dat men geen oog heeft voor allerlei aanwijzingen, dat voor de Sovjet-Unie als staat de *Realpolitik,* ditmaal gericht op vrede en „coëxistentie", zo primair is, dat haar ideologisch verwante onrust buiten haar directe invloedssfeer lang niet altijd welkom is. Herinnert men zich bv. niet, hoe de Sovjet-Unie in 1946 de pro-communistische groepen aan haar grenzen in Iran rustig door de conservatieven heeft laten neerslaan? Zeer interessant materiaal en verhelderende beschouwingen hierover kan men vinden in E. Sarkisyanz' „Russland und der Messianismus des Orients" (1955). Hierin wordt erop gewezen, hoe in de Sovjet-Unie, sinds de geslaagde revolutie, een tendentie bestaat naar verburgerlijking, die in tegenstelling kan staan tot het revolutionair élan in de Oosterse wereld.

6. De strekking van mijn stuk was *niet* te betogen, dat het bij het vredesvraagstuk eenvoudig zou gaan om een keuze tussen twee economische stelsels. Ik wilde juist duidelijk maken hoe de vredesproblematiek voortdurend aan het verschuiven is onder de invloed van nieuwe ontwikkelingen, en dat — in tegenstelling met vroegere situaties — het revolutievraagstuk nu de kern is gaan vormen en aan het gehele probleem een nieuwe dimensie en een nieuw aspect geeft. Het spijt mij dat Beerling deze kern van mijn gedachtengang ontgaan is. Hij zal van mij als socioloog wel willen aannemen, dat ik niet van mening ben dat men er met enig „stelsel" ooit komt, eens en voor altijd, en dat het ook voor mij vaststaat dat ieder tijdperk weer zijn eigen problemen, op eigen wijze, stelt.

Wat Noordenbos' reactie betreft, allereerst wil ik enige misverstanden uit de weg ruimen, die opduiken op pag. 32 onderaan. Ten eerste heeft Noordenbos mij misverstaan waar hij de strekking van mijn betoog in-

terpreteert als: „er is niet veel hoop voor de mensheid". Op pag. 26 schreef ik: „De hoop ligt hierin, dat de wereld van vandaag niet door volslagen krankzinnigen wordt geregeerd, maar door zwakke en deels onbekwame mensen die, ondanks alle vooroordelen, hun verstand niet helemaal hebben verloren" (pag. 26). Ik zie Noordenbos er toch niet op aan, dat hij deze kans gering acht! En op pag. 29 noem ik als bron van verdere hoop voor de toekomst „de grote kans" dat er leiders aan bod komen met meer inzicht dan de huidige.

Noordenbos heeft mij eveneens misverstaan — ik weet het, dit is een materie waar misverstaan gemakkelijk en het vermijden van misverstand schier onmogelijk is! — waar hij schrijft: „In het pacifisme ziet Wertheim in tegenstelling tot Suys geen heil" (pag. 32). Mijn hele betoog was juist bedoeld om pacifisten een dieper inzicht te geven in de zwakten van het pacifisme zoals het tot dusver is beleden, en hen daarmee in staat te stellen de zo belangrijke pacifistische strijd op realistischer grondslag te voeren. Ik meen namelijk, dat de meeste pacifisten totdusver ten onrechte het revolutie-vraagstuk hebben verwaarloosd, ten onrechte hebben verzuimd zich van de allesbeheersende betekenis ervan rekenschap te geven. Als de pacifisten zich op dit vraagstuk gaan bezinnen, bestaat de mogelijkheid, dat zij zich, ook in dit opzicht, gaan plaatsen op een standpunt van volstrekte geweldloosheid, uitgaande van de gedachte dat geweld *in wezen* geen enkel vraagstuk kan oplossen. Maar het lijkt mij volstrekt niet zeker dat zij hun beginselen tot in deze volle consequentie zullen doorvoeren, als men alleen al bedenkt hoevelen van hen actief waren betrokken in het verzet tijdens de oorlog, en verder de situatie buiten Europa in rekening brengt.

En hier komen wij aan het meest wezenlijke geschilpunt tussen Noordenbos en mij. Inderdaad is het voor velen in ons land niet te begrijpen, dat ik zoveel waarde hecht aan de persoonlijke ervaring in Aziatische en andere buiten-Europese gebieden. Zijn er niet heel wat „Azië-kenners", die op grond van die kennis tot heel andere conclusies komen dan ik? Ja, en tòch is er iets

dat vrijwel allen, die de Aziatische wereld geproefd hebben, bindt: een besef van de kleinheid en beperktheid van de Europa-centrische aanpak, een glimp van de onmetelijkheid der afstanden, volksmassa's en problemen, waardoor men iets meekrijgt van het „aux grands maux les grands remèdes".

Of men nu, door deze ervaring, tot een min of meer fascistiserende visie gaat neigen, of juist radicaler gaat denken dan de thuis gebleven Westerlingen, er is een zien in grotere dimensies dan gegeven is aan de meesten, die met de Aziatische wereld en werkelijkheid alleen via de litteratuur kunnen kennis maken. Het meten van vraagstukken en oplossingen naar Westerse maat blijkt niet adaequaat.

Ik wil grif toegeven, dat ook in het gefascineerd zijn door de Aziatische honger en armoede een zekere beperking, en zelfs een maniakale eenzijdigheid kan liggen. Toch kan ik verklaren, dat mij persoonlijk het beeld van de talloze daklozen, die op de trottoirs van Bombay lagen te slapen en een avondwandeling onmogelijk maakten, van de tientallen haveloos en afzichtelijk verminkte bedelaars die ons, enkele stappen van het dure hotel Ritz omringden, niet verlaat, en dat deze en dergelijke ervaringen mijn visie op wereld-vraagstukken in sterke mate mede bepalen.

Wie dit zelf heeft ervaren, gelooft niet dat een preek, om geen geweld te gebruiken of goed te keuren, onder zulke omstandigheden nog luisteraars vindt. En het is zijn plicht deze ervaringen in de oren te schreeuwen van de Westerlingen, die in een eeuw van welvaart, ondanks periodieke oorlogsellende, in wezen hebben vergeten wat honger is, wat zwerende en puilende armoede, wat pest en cholera.

Want onze maniakale eenzijdigheid confronteert hen, die zich opsluiten in het paleis van Vorst Prospero, met de alomaanwezigheid van de Rode Dood, met de buiten ons eiland van welvaart heersende ellende, die tenslotte ook ons zal treffen, als in het sprookje van Edgar Allan Poe.

Wij kunnen de Aziatische revoluties niet met onze maat van pacifisme meten; en wij kunnen de middelen

tot opheffing van de bestaande ellende, die nà een geslaagde revolutie in werking worden gesteld, niet meten met onze maat van democratie. Maar hier raak ik een nieuw vraagstuk, dat niet meer rechtstreeks in verband staat met het in mijn beschouwing besproken probleem van oorlog en vrede. Indirect verband is er wel: Noordenbos heeft gelijk, dat een economische opbouw met dictatoriale middelen tegenkrachten kan wekken, die zich weer in nieuwe revolutionaire bewegingen kunnen ontladen. Hierop wees ik ook in mijn eigen stuk (pag. 22). Een nieuwe phase schept nieuwe problemen.

Maar voorlopig is, in de niet-Westerse wereld, het vraagstuk van honger en armoede primair en allesoverheersend.

En hiermee ben ik meteen middenin het probleem, dat Delfgaauw stelt. Van het Westen uit gezien, hebben wij al een zodanig welvaartspeil bereikt en een zo gevorderde stand der techniek, dat men zich, met alle besef van de nog aanwezige tekorten, mag afvragen of de aandacht voor het materiële niet bezig is zijn doel voorbij te schieten. Op het door ons nu bereikte welvaartsniveau is de vraag gerechtvaardigd of de mensheid hierdoor alléén wel gelukkiger is geworden, en men kan zijn aandacht richten op andere in het gedrang gekomen waarden.

Maar de niet-Westerse volken bevinden zich nog pas aan het begin van de technisch-materiële ontwikkeling. Van de *zegeningen* der techniek, die wij als vanzelf sprekend aanvaarden en daarom te weinig waarderen, zijn zij totdusver nog vrijwel verstoken gebleven. Wie hen in het verleden hebben bezworen en nog steeds bezweren, aandacht te schenken aan geestelijke waarden, zijn òf volkomen onkundig van de werkelijke situatie, òf huichelaars die hen van de strijd voor lotsverbetering willen afhouden door hun een geestelijk heil buiten deze wereld voor te spiegelen. Er bestaan graden van mensonwaardige materiële omstandigheden, waarbij het spreken alleen over geestelijke waarden pure hoon lijkt. Zo ergens, dan geldt dààr het: „Erst kommt das Fressen . . ."

Voor de „viel zu Vielen", die ik op het oog had, begint nu pas „het eigenlijke avontuur" als deel der mensheid. In mijn eenzijdigheid dacht ik, van mensheid sprekende, in de eerste plaats aan hen.

Maar ik ben het volkomen met Delfgaauw eens, dat dìt avontuur niet het enige is, noch het laatste — en misschien zelfs niet het belangrijkste. Nadat een zeker peil van welvaart en technische ontwikkeling is bereikt — inderdaad, niet voor een beperkte groep, maar voor de grote massa — zal men ook dààr ontdekken, dat men „van brood alleen niet kan leven". In de Sovjet-Unie is de tijd gekomen, dat dit besef steeds dieper doordringt.

In die phase van ontwikkeling der mensheid komen nieuwe avonturen aan de beurt, die dàn weer als „het eigenlijke avontuur" zullen worden ervaren.

Of dit dan weer een avontuur in gemeenschap en tot gemeenschap zal kunnen zijn, staat niet a priori vast. Ik zou mij kunnen voorstellen dat in die nieuwere phase de strikt individuele beleving door velen als het eigenlijke avontuur zal worden ervaren. Daarom betwijfel ik, of men dan nog zal kunnen spreken van het eigenlijke avontuur „der mensheid".

Er zullen, ook na mijn poging om op de uitgebrachte critiek te antwoorden, nog wel verschilpunten overblijven. Toch hoop ik, dat mijn vriendelijke critici door dit antwoord méér vrede zullen hebben met mijn visie dan tevoren.

1 Van de vele in mijn stuk geslopen drukfouten is de meest hinderlijke, dat tot twee keer toe (pag. 24 en 25) „ondermijnende activiteit" is verminkt tot „onderwijzende activiteit".

Fred Pfeifer

ALCHEMIE

Goud maken uit stenen
is geen kunst.
in onze warme bedden
lukt het. slapend
worden wij rijk.
stenen maken uit goud
het bederf kristalliseren
in een glazen retort
een dicht dak maken
van woekerwinst of
glazen deuren smelten
uit de ogen van een hoer
dat kost een mensenleven
langer. dat kost een leven.
het leven van de hoer
of van de woekeraar.
raskolnikov mislukt.
hij heeft de helft
van de formule
mengt overhaast en
explodeert aan de vonk
van zijn geweten.

ons zal het lukken.
wij hebben de formule
en ons geweten is
blijven liggen in een trein
of in een vliegtuig
dat alweer verder is
verder dan wij ooit willen.
het zal wel vallen
dezer dagen ergens in zee.
wij wonen dan al veilig
tussen stenen muren
droog onder het dak en
kijken uit door onze
glazen deuren op
onze groene tuin.

Fred Pfeifer

Ga maar woordje voor woordje
ga maar langzaam met je rug
tegen die vervloekte muur
biddend bang als een dier
voor de diepte

vertaal de helle gezichten
niet meer. betaal maar
hoge tarieven voor zekerheid.
de goden hebben olympus
verruild voor het gladde
gerief van een paddestoel
en wij bestrijden onszelf
als een ziekte

Fred Pfeifer

Ik heb mijn mond rond de korven
samengetrokken
rond de honende honing der gifdragers
ik spreek met lippen van scherven
een honderd-en-eenvoudige taal

gespleten zinnen die binnen
overnachten en buiten aan de kou bederven
voltooide tijden van tranen en
de onbegaanbare woordbreuk

o langzaam heb ik mijn ogen uitgetrokken
de zendingen hebben geen gezicht meer
onhoorbaar liggen de kleuren op het netvlies
ja achter de nacht is het licht blind
het voetspoor onnavolgbaar

Uys Krige

DIE KERSGESKENK

Nog nooit het ek op 'n Kersmôre met so 'n misnoë op die wêreld uitgestaar soos op daardie oggend van die 25ste Desember 1944 nie. In die ingang van die groot tent wat gedien het as 'n Offisiersmenasie vir die Herstellingsdepot — een van die tien tenthospitale in die Cancello-gebied — het ek staan en uitkyk in die rigting van Napels, 'n groot vaal vlek onder die reën tien myl weg na die suidweste. Al meer as 'n weeklank het dit aanhoudend gereën, 'n treurige ou grys druprreëntjie sonder enige skielike vlaag of stortreën om sy eentonigheid af te wissel; maar die reën, het ek gevoel, was geensins die hoofoorsaak nie van die mistroostigheid wat gedurende die afgelope paar dae op my gees en gemoed toegesak het.

Voor my het die lang leë dag uitgestrek. Die reën sou so geduldig soos 'n muis aan die dag bly knaag en ek sou aanhou daaraan knae met my pynlike gedagtes . . . Die week tevore het kolonel Walker, Bevelvoerende Offisier van die Spesialiteitshospitaal te Napels, my vir ete genooi; maar dit was die vae soort uitnodiging wat 'n mens nie hoef aan te neem as jy nie lus het nie. Ek was nie van plan om te gaan nie. Ek het gehou van kolonel Walker, ek had 'n groot bewondering vir hom as mens sowel as sjirurg — as plastiese sjirurg was hy reeds beroemd — maar op daardie oomblik het die vooruitsig om in my jeep te klim en oor te ry na die hospitaal, 'n gevoel van onuitspreeklike moegheid in my gewek.

Die Spesialiteitshospitaal was 'n maxillo-gelaats- en plastiese operasiesentrum. Dit het die offisiere en manskappe met die ernstige gelaatswonde en brande behandel; en daarheen is gestuur die ergste been-gevalle van die verskeie Italiaanse fronte, selfs vanuit Suid-Slawië. In my hoedanigheid as Hooftandesjirurg van die Depot te Cancello, was ek die afgelope ses maande verantwoordelik vir al kolonel Walker se herstellen-

des. Elke Sondag is ek per jeep na die hospitaal om drie of vier pasiënte daar te gaan haal; het hulle, terwyl hulle met gespalkte gesigte lomp en onhandig rondbeweeg, ongeveer twee maande lank by ons vertoef; moes ek hulle dan, na hul mooi verdering gemaak het, vir 'n finale ondersoek na die hospitaal terugneem.

Ons taak by die Depot was: om hul tande skoon te maak en hul spalke te was; om hul diëet dop te hou en te keer dat hulle nie te veel drink nie, want as hulle byv. 'n verkeerde soort vrug sou eet of dronk word, kon hulle maklik opgooi en begin stik; en dan moes ek, of een van my kollegas, inderhaas die drade knip wat die spalke verbind sodat hulle kon siek wees sonder om te verstik. Gedurende die afgelope ses maande, dus, is ek aan die Spesialiteitshospitaal gekoppel, so nie met „hooks of steel" nie, soos Shakespeare dit uitdruk, dan minstens met honderde staalspalke wat die verminkte kakebene van my pasiënte soos 'n ysterklem vasgevat het. Tog, op daardie oomblik kon ek by my geen belangstelling vind vir die hospitaal, wou ek nie eens daaraan dink nie . . .

Die sifreëntjie het opgehou en ek besluit toe om die heuwel net agter die menasie uit te klim. Op sy kruin het ek in die gruispad stil gaan staan. Daar ver, myle hiervandaan, is die reusagtige bergmassa van Vesuvius uitgewis deur 'n enorme grys-swart wolk wat selfs die dorpies en gehuggies teen sy voorgebergte weggevee het. Regs is die Baai van Baie 'n vuil loodgrys, gespikkel met wit stippeltjies, maar bo Napels het die wolke oopgetrek en staan party geboue baie wit en helder uit kolle sonlig op. Dié blink kolle skuiwe voortdurend heen en weer; en toe ek weer na Napels kyk, staan die hospitaal daar regop en lenig in 'n volmaakte vierkant wit lig.

Waarom, vra ek my af, het jy nie na Rome gegaan wat jy sedert Mei 1934 nooit weer gesien het nie? Al van gister af het jy verlof en dié verlof sal nog vyf dae duur . . . Gistermôre wou twee van jou kollegas hê jy moet saamgaan Rome-toe, maar jy't bly weier. En toe hulle daarop aandring, het jy half vererg gevra: „*What do I want to see that junkshop for?*" Maar dit was

natuurlik nie die waarheid nie . . .

Nou motreën dit weer. Nee, dink ek terwyl ek deur die modder aankruie langs die heuwel af na die menasie, jy verlang nie na Suid-Afrika, jy verlang nie eers vanmôre na jou vrou en kinders nie. Watter geskenk, mag ek vra, verwag jy van die lewe vandag? Dalk sou dit nogal plesierig wees, besluit ek, om 'n akkedissie te wees in die son, of 'n ou krap roerloos iewers op 'n droë strand buite bereik van die gety.

En wat omtrent jóu geskenk vandag aan die lewe, vra ek my af. Die kêrels gaan opsoek, hulle een na die ander op die rug klop, met al die ou gemeenplase voor die dag kom en hulle 'n Gelukkige Kersfees toewens wanneer jy in werklikheid hulle slegs wil toewens om na die hoenders te gaan?

Ek was skaars in die menasie of die telefoon lui. Toe ek die gehoorbuis optel, herken ek onmiddellik dié stadige, diepe stem. Dis kolonel Walker wat my herinner aan sy uitnodiging verlede week. Ons was mos bietjie vaag, hy wou net seker maak.

Ek voel maar 'n bietjie olik, sê ek.

„Dan moet jy juis kom, ons sal jou opvrolik!"

„Rêrig, my Kolonel, ek kan nie, ek het werk om te doen."

„Skei uit, Malan, ek weet goed jy't 'n week verlof en julle het maar min pasiënte op die oomblik."

Terwyl ek in die buis inpraat, sien ek die kolonel duidelik voor my — lank en skraal en gladgeskeer met 'n ietsie weg van die Harley Street-sjirurg. Ja-nee, hy sou selfs die telefoonbuis met dieselfde presiesheid hanteer as 'n snyinstrument.

Ek probeer hom flous, maar wegkomkans is min. Ek is egter vastbeslote om hom nie sy sin te gee nie. Omdat *hy* hom altyd nerfaf werk, *hy* snags te alle ure sy personeel wakkermaak teneinde op die daad te begin opereer aan die pasiënte wat die vliegtuie inbring van die verkillende vegfronte, plaas dit my onder enige verpligting teenoor hom??

'n Tikkie iesegrimmigheid moes in my stem ingesluip het, want: „Maar wat het vanmôre oor jou lewer geloop, ou kêrel?" vra hy op sy vriendelik-nonchalante

manier liggies vermanend. „Seker maar net die weer . . Spring in jou jeep, man, en sny spoor hierheen! Ons Welvaartsoffisier het homself oortref. Jy moet net sien die kos wat hy alles uit sy mou geskud het. Hy het selfs 'n hele trek kalkoene uit die Yanks losgeslaan. En gistermôre het daar 'n trokvol spesiale Rooikruis-pakette opgedaag, die joos weet waarvandaan. En elke pasiënt het minstens een paket van die huis af gekry. C-saal het gisteraand 'n Kersboom gehad . . . 'n jolige affêre . . . waar was jy, vriend?"

So gou die kolonel Saal C noem, staan dit so daadwerklik voor my gees — hier in die triestige ou menasietjie — as toe maande gelede ek dit vir die eerste keer binnegestap het. Die saal bevat die hospitaal se ergste gevalle en die kolonel het my daarheen geneem om die Indiër, Ranjat, te sien, wat twee maande tevore op die Bologna-front deur 'n mortier gewond is. „Hy het baie opgebring," het Walker gesê, „en ek kan niet uitvind waarom nie. Sy maag is in orde, kyk bietjie na sy tande . . ."

Die saal het groot vensters wat 'n uitsig verleen op die baai en Vesuvius in die verte; en die eerste ding wat my getref het toe ek binnestap, was sy sonnigheid. Die ruim, lugtige verpleegvertrek is die ene lig, daardie sonderlinge wit statiese somerlig van die Middellandse See. Maar toe ek die pasiënte sien, vergeet ek die sonlig. Heelparty het 'n arm of 'n been verloor; daar was drie met albei bene af. Een kêrel, met sy bene teen die romp afgesit, lê onder 'n vensterbank waarop 'n erdepot staan met 'n enkel deurskynende Alpeviooltjie daarin.

Ons het voor 'n stewiggeboude jongman gaan staan; en dit was moeilik om langer as net 'n paar oomblikke na sy gesig te bly kyk. „Een van ons suksesvolste snyoperasies," het die kolonel in sy koel, afsydige stem gesê. „Jy moes hom gesien het toe hy hier uit Suid-Slawië aangekom het. Ons moes van vooraf begin, hom feitlik 'n nuwe gesig gegee." Ek het van die geval gehoor en ek wis daardie grynsende gelaat was een van Walker se skitterendste prestasies. Die man het aanhou met babbel in 'n hals-oor-kop krom Engels waarvan ek geen sin kon snap nie, terwyl hy sonder ophou wan-

staltig glimlag. Dit was 'n paar oomblikke voor ek besef waaraan sy gesig my herinner: een van my seuntjie se blokkiesprente wanneer hy dit niet mooi reg kon inpas nie.

'n Jong Engelsman het in die saal rondgekuier — 'n aantreklike geelkop-seun van ongeveer twintig, minstens ses voet lank met 'n gesonde gelaatskleur en 'n sorgelose houding. Sy linkerarm, vasgeklem deur 'n spesiale soort spalk om sy bors gegespe, het roerloos regop bo sy kop uitgesteek in treffende kontrast met die ratse beweeglikheid van die res van sy liggaam; en die armspalk is verleng deur 'n staalstafie aan die voorpunt waarvan klein beweegbare selluloïede doppies aan die verstyfde vingertoppe met gomlastiekbandjies vasgeheg is teneinde die hand oefening te gee. Die jongman het geen rechterarm gehad nie: kort onderkant die skouer is dit afgesit.

Die Indiër-offisier vir wie ons kom sien het, het agter 'n skerm gelê aan die oorkant van die saal. „'n Mortierbom het hom in die gesig getref," het die kolonel my tien minute vantevore in sy spreekkamer vertel. „Ek dink nie hy sal die paal haal nie. Ons moet hom wysmaak dat hy wel sal lewe, dan het hy miskien nog 'n kans . . . Ons hou hom al twee maandelank aan die lewe. As ons hom nog twee maande aan die gang kan hou, sal ons miskien 'n verloorplanting kan doen."

Toe het ons agter die skerm ingestap. Net die Indiër se gesig — en dié was met 'n moeseliendoekie bedek — het bo die komberse uitgesteek. Die kolonel het vooroor gebuig en die doekie opgelig. Waar daar 'n gesig moes wees, was daar net 'n swart holte. Geen oë, geen neus, geen mond, geen lippe nie. Die voorkop is egter onaangeraak en die sterk kakebeen het ál sy ondertande behou. „Moet iets anders wees wat verkeerd is," het ek kolonel Walker 'n paar minute later meegedeeld, „sy tande is in 'n goeie toestand . . ."

Aan die ander kant van die telefoondraad hoor ek die kolonel sê:

„Saal C was gisteraand plesierig verby . . . Daar het selfs 'n vermaaklikheidsgeselskappie opgedaag en die pasiënte het dit vreeslik geniet . . ."

Nog nooit tevore het ek die kolonel so spraaksaam gehoor nie.

„ . . . en heelparty het na jou verneem," rond hy sy beskrywinkie van die vorige aand se polmesarie af.

Ja, daardie groep mans in Saal C het ek in die afgelope paar maande seer sekerlik leer ken. Anderson, die man wat sy twee bene verloor het, het verbasend vinnig herstel. Net verlede week het hulle hom sy krukke gegee en het ons toe almal sy eerste half-aarselende, half-struikelende ontdekkingstog oor die oop ruimte in die middel van die saal met gespanne aandag staan en aanskou.

En ek het nogal bevriend geraak met die jong Engelsman, Beaumont. Die tipiese bedorwe enigste seun van 'n ryk Engelse familie van die opperste stand, was my gevolgtrekking na ons eerste gesprekkie; maar ek het gou ontdek ek het die bal misgeslaan. Die oorlog mag veel van hom weggeneem het, maar dit het hom ook veel gegee: 'n sekere rypheid van gedagte en gevoel bokant sy jare. En met die Serbiër wat gou die Engelse taal baasgeraak het, kon ek na hartelus praat oor my stokperdjie, die skilderkuns.

Sedert my eerste ondersoek van sy tande, het ek Ranjat slegs vier- of vyfmaal gesien. Dikwels, wanneer ek die saal binnekom, was hulle met hom besig en wou ek hulle nie hinder nie. Spraak was natuurlik vir hom onmoontlik. As 'n mens met hom praat, antwoord hy jou met kort, besliste handgebare. Sy hande was sy lewenskragtigste kenmerk; dit het gelyk of hulle glad niks te doen het met daardie gruwelike gaping nie; en selfs rusbevange was hulle veelseggender as enige hande wat ek nog nooit gesien het.

Op 'n keer het ek hom dopgehou terwyl hy eet. Langs sy bed het suster Bradford gesit, 'n middeljarige vrou met 'n rooi, onaantreklike gesig. Alhoewel sy nooit ophou werk het nie, had sy altyd 'n vriendelike woord en 'n vrolike glimlag vir iedereen; en was sy almal se gunsteling. In Ranjat se mond was daar 'n gomlastiekpypie vasgeheg aan 'n klein swart apparaat soos 'n maagpomp wat suster Bradford met haar regterhand hanteer het; en sy was besig om stadig melk in

daardie bewegingloze liggaam te pomp. Na ongeveer tien minute was sy klaar en het Ranjat haar met 'n handgebaar bedank. Toe ek hom weer sien, lees die Serbiër vir hom voor uit 'n boek. 'n Rukkie het ek daar staan en luister na dié diep, afgemete stem met sy vreemde, fassinerende klinkerwendinge. Ondanks sy mismaakte gesig was daar 'n eienaardige dromerige uitdrukking in die man se diepblou oë. Ek het weer stip op die gesig gelet. Dit herinner my bepaald aan 'n lappieskombers . . . Die boek se naam was *Alice in Wonderland.*

„. . . En ons is aangenaam verras deur die nonne van die Loreto-Klooster," hoor ek die kolonel se stem rustig voortvloei oor die telefoon. „Herinner my om jou daarvan te vertel as jy hier kom . . ."

Ek is nog besig om te hink en pink as hy die knoop deurhaak met:

„Maar moet nou niet onsin praat nie, ou seun, sorg dat jy opdaag. *That's an order . . .!*"

'n Halfuur later het ek in my jeep geklim en die gruispad afgery in die rigting van Napels. Die buitewyke was nie so erg nie, maar die middestad nog altyd 'n verskrikking. Weinig van die bomskade is herstel. Straat op straat van verpletterde hol huise, almal 'n vieslike geel kleur. Napels hier het vir my gelyk soos ry op ry van dooie, hol tande . . . Vedere Napoli e morire . . . sien Napels en sterf . . . Waar, maar alte waar, ek was siek, siek tot sterwenstoe van Napels.

So gou ek die netjiese, silwerskoon hospitaal binnegetree het, het ek beter gevoel. En ek het 'n hele ent beter gevoel na die kolonel en ek twee koppies tee in sy kantoortjie op die tweede verdieping klaargedrink het.

Beaumont se vingers wil maar nie loskom nie, het die kolonel my vertel. Die oponthoud is verontrustend. Die behandeling behoort al te geslaag het. Anderson spring al soos 'n kaartmannetjie rond op sy krukke. Gister het hy selfs in die tuin allerlei kapperjolle uitgehaal. „Maar ek voel baie bekommerd oor Ranjat. Alhoewel sy longe en maag niks te wense oorlaat nie, lyk dit of hy agteruitgaan."

Die nonne het blykbaar 'n sterk indruk op die kolonel gemaak daar hy my omtrent hulle begin vertel sonder dat ek hom daaraan moes herinner.

„Drie van hulle het laat gistermiddag hier aangesit gekom. Die jongste enetjie kon Engels vlot praat. Hulle het van ons *grandi mutilati* gehoor, en hulle het vir elkeen 'n geskenkie gebring. Elke Loreto-non het 'n sakdoek gemaak, het die nonnetjie, Suor Elvira, gesê, en toe die pakkie in haar hand aan my oorhandig . . ."

Toe die kolonel stilbly, hoor ek 'n rumoer uit die rigting van Saal C aan die onderent van die gang. Dis mansstemme wat skree; en tussen die geskree deur klink daar voetegestamp op.

„Dis baie mooi sakdoeke," vervolg die kolonel. „Lyk vir my die nonne het van die stof gebruik wat hulle spesiaal vir hul gewade aangekoop het. Ek wys die sakdoeke nou-nou vir jou."

Ek is nie juis lus om op dié oomblik Saal C te besoek nie, maar ek lewer geen kommentaar hierop nie. „Daar was drie sakdoeke te min vir die mans, toe het Suor Elvira self drie gemaak. Dit was deksels gaaf van haar om vooraf uit te vind presies hoeveel mans daar in Saal C is." Weer het die kolonel opgehou met praat, want die geraas in die agtergrond het intussen 'n bohaai geword.

'n Paar oomblikke lank sit ons doodstil daarna en luister. Dis 'n ware vrolikheid op note: blye uitroepe weerklink; af en toe styg 'n enkele uitbundige kreet hoog bo dié geroesemoes uit; en nou bulder forse mansstemme in 'n koor die woorde van *Roll Out The Barrel* wat 'n radiogram so pas begin uitdreun het.

As ons die gang afstap, sluit meer stemme aan by die singery. Die kolonel maak die deur oop en ons gaan die saal binne. Die son het deurgebreek, party van die vensters staan wawydoop en die vertrek, behang met papierwimpels, lyk silwerskoon en bly in die sagte môrelig wat dit van end tot end vul. In die verste hoek, naby Ranjat se skerm, staan 'n Kersboompie, opgeluister met gekleurde klokkies, silwer sterre, fonkelpapier en ander versiersels wat glinster in die breë straal sonlig wat oor die boom val en in 'n lang wit

strook oor die vloer lê.

Ek kyk om my. Langs sy bed het elke pasiënt sy Kersgeskenke mooi netjies gerangskik: 'n das, 'n hemp, sokkies, 'n blikkie lekkers, skeergereedskap, boeke, ens.; en daar is skaars 'n hopie sonder 'n sakdoek fyn afgewerk om die soom.

Die eerste man wat ek raaksien, is Anderson. Hy sit op die rant van sy bed, stamp met sy krukke op die vloer op die maat van die musiek en sing *Roll Out The Barrel* luidkeels. Vlag agter sy kop, in die rooibruin erdepotjie op die vensterbank, wys die Alpeviooltjie, slank, tenger en ingetoë, roserig deurskynend in hierdie helder lig; en agter die viooltjie troon die magtige Vesuvius, nou blou en wolkeloos, teen 'n vlekkelose hemel op.

Die plaat het end gekry, maar iemand het die lewendige deuntjie weer aan die gang gesit. 'n Paar tree van ons af dans die Serbiër met 'n boerse uitgelatenheid, maar tog elegant en maatvas, een van sy nasionale danse. Daar hy blykbaar nie die woorde ken nie, neurie hy die deuntjie, maar hy neurie dit byna net so hard as Anderson dit uitdawer. En hy grynslag van oor tot oor, sy gesig verwronge soos 'n groteske komediemasker.

Almal skop 'n herrie op — deur te sing of te skree of met iets, meestal 'n skoen of 'n stewel, teen die vloer te stamp. Een lang kêrel met 'n winkelhak-wond oor sy regterwang tik-tik met 'n tandeborstel teen 'n glas; en daar's 'n seun wat regop soos 'n laaistok op sy bed met sy vuiste sit en trommel op 'n leë Rooikruisblik.

Nou eers word ek bewus van die oorsaak van al hierdie opgetoënheid. Oorkant die saal tiekiedraai Beaumont, in sy slaappak en kamerjapon, tussen die beddens rond, buig hy oor elke bed om die bed se eienaar sy hand te wys wat nog altyd in die spalk vasgeklem sit. En met sy gesig blosend van vreugde en opgewondenheid skree hy:

„Hoerê! Hul werk, boetie! Hul werk! Man, kyk bietjie na my vingers! Hul buig! Hul roer, kyk, kyk!"

Dis nie te betwyfel nie, die vingers beweeg, floutjies

miskien, maar tog beweeg hulle terwyl hulle die gomlastiekbandjies styf rek en dan weer laat ontspan. Toe ons die saal afstap, gooi Beaumont 'n wye draai en kom hy na ons aangewals.

„Hul buig, hul roer, hul sing!" roep hy steeds die hele wêreld toe. „Nou kan ek my skeer, my gesig was! My das self knoop! Lank lewe die onafhanklikheid! Sal suster Bradford nie in haar noppies wees nie?"

Hy is amper op ons voor hy ons gewaar.

„*Thank you, sir!*" juig Beaumont die kolonel toe waar óns drie vlak voor Ranjat se skerm te staan gekom het. „U was reg! Heeltemal reg! Soos u altyd reg is! Dankie, dankie duisendmaal vir die present!" En terwyl hy hom na my wend, sê hy:

„Een van die dae speel ek weer die klavier, Dok! *What price „Chopsticks"?* Of die *Emperor Concerto?* Kyk net na hulle!" En terwyl hy met sy opgehewe vingers beduie, slaag hy amper daarin om sy vuis te bal. Pieng! hoor ek een van die gomlastiekbandjies morsaf breek.

Met hierdie verheugde gebaar het Beaumont sydelings geswaai. Skielik is hy doodstil, kyk hy oor die skerm. En nou kyk ons aldrie af op Ranjat.

Gestut deur vier groot kussings, sit die Indiër regop in sy bed. Die hare wat gewoonlik in dik swart krulle oor sy voorkop val, is teruggekam en die voorhoof lyk besonder breed bo die doekie. Hy het 'n splinternuwe slaappak aan, donkerblou met 'n goue-en-groen sydraak op elke borssak; en langs hom sit suster Bradford hom en voed uit die pompie. Sy praat saggies met hom, so saggies, dit lyk of haar lippe slegs die woorde vorm, hulle nooit werklik uit nie; en haar gesig straal met so 'n geluk dat ek vir die eerste maal dink sy is mooi.

Ek kyk weer na Beaumont. Hy staar nog altyd met 'n uitdrukking wat 'n mengsel is van ontsag, deernis en skaamte, na Ranjat. Dan gewaar ek waarna hy staar. Nie na Ranjat se gesig nie, maar na sy hande.

Kalm en vreedsaam rus Ranjat se sterk linkerhand op 'n vlamkleurige, fyn-afgewerkte sakdoek terwyl die kneukels van sy regterhand op maat van die

musiek 'n triomfmars afklop op die bedtafeltjie langs hom.

En skielik styg my gees, ken ek 'n vreugde wat ek in geen jare ondervind het nie.

Anthonie Donker

VONDELS NOAH EN DE VROUWEN[1]

Hoe rijk en weelderig barokdichter Vondel ook geweest mag zijn, in zijn gedachten- en gevoelswereld had hij veel van een middeleeuwer. Dat spreekt uit zijn rechtstreekse gerichtheid op God, welke hem van deze wereld letterlijk doet „afzien" en uit zijn sterke dogmatische bepaaldheid. *De val van de mens gaat Vondel meer aan dan de gevallen mens.* Het verdorven mensdom onderging in de zondvloed zijn gerechte straf, het zou voor Vondel bijna een tekort aan vroomheid betekend hebben, als hij zich met te veel aandacht en medelijden in de slachtoffers van die vloed was gaan verdiepen, het was immers een gericht Gods. Hij wendt daarbij de blik van de mensen en hun lot af zonder dat het in hem opkomt, of hij hierin soms te weinig menselijk was, want zijn gedachten waren bij zijn God.

Vondel heet geen groot dramatisch dichter, hij is bovenal hymnicus, maar toch is er vaak in zijn visie een grootse dramatische greep, ook al neigt hij tot in zijn toneelstukken in de weergave van die visie meer naar het epische. Men moet echter zijn Lucifer, Adam in ballingschap en Noah in hun onderling verband zien, de zondvloed heeft hij in zijn Noah niet op zichzelf beschouwd maar theologisch-historisch, in de samenhang der Oud- en Nieuw-testamentische mensheids- en Verlossingsgeschiedenis. In zijn Berecht geeft hij zelf dit verband aan. De zondvloed is voor hem vóórgeschiedenis, Vondel schreef zijn trilogie op de grondslag der eschatologie.

Het is waarlijk geen toeval dat elk van deze drie

drama's opent met het optreden van het boze element. Machtig en groots is hier Vondels dramatiek in deze tot driemaal overeenkomstig aanhef, die men zeker niet aan herhalingszucht heeft toe te schrijven. Lucifer opent met Belzebub, uitziende naar Apollion die naar het aardrijk is gezonden om kennis te nemen van „Adams heil en staet", in Adam in ballingschap komt Lucifer uit de zwavelpoel omhoog in ergernis en afgunst ziende naar Eden, „het rijck van Adam en zijn gade aen hem getrout", Noah heft aan met Apollion, den koning van de nacht die uit de hel naar de aarde opklimt om „het vlotgevaerte op Noahs timmerwerf" in brand te laten steken. En elk dier eerste bedrijven laat op de bedreiging door de machten der duisternis in dramatische tegenstelling het beeld van de heerlijkheid van Schepper of schepping volgen, in Lucifer in de mond van aartsengel Gabriël en van de rey van engelen gelegd die den diep in 't grondeloze licht gezetene verheerlijkt, na Lucifers onheilspellende alleenspraak volgt in Adam in ballingschap de paradijselijke morgenidylle van Adam en Eva: Daer rijst het alverquickend licht, en niet anders in Noah na Apollions dreigement Noahs elegie van de laatste morgen der wereld:

> Daer komt het morgenlicht gevaeren,
> Als een heraut, uit Gods palais,
> Om 't menschdom voor de leste reis
> Te wekken of hen Godt wou spaeren.
> Zij leggen, in den eersten droom
> En slaep. (v. 99-104)

Er is een prachtig dramatisch paralellisme in Vondels trilogie, op éénzelfde groot doelwit gericht. Vondel is er met de grootste zaken te wereld bezig, het menselijk tekort en de overvloed van Gods genade maar ook Zijn gerechte toorn. Vondels drama is mysteriespel, en wie er meer gedicht dan toneel in vindt, bedenke dat het als het ware op een andere „verdieping" speelt, in een andere „versnelling" voortrolt. Waar het uit de tijd lijkt, is het, als hij op zijn best is, eer boven de tijd. Vondel is dramatisch in de ontvouwing van schepping en val van mens en mensdom zoals Michel

Angelo dramatisch is. Als treurspeldichter dicht hij met voorliefde van de grote ondergangen ter wereld. Hij treurt *in* het treurspel om mens en mensdom, maar niet om de enkeling, omdat het lot van de mens, in Gods bestemming, voor hem niet in afzonderlijke lotgevallen uiteenvalt. 's Mensen hoogmoed en verdorvenheid voeren onherroepelijk ten val, toont hij in steeds weer andere voor-beelden aan, alleen Gods genade kan redding brengen en brengt die, wederom niet afzonderlijk maar in de algemeenheid der verlossing. Klacht en jubeling wisselen elkaar letterlijk op een verheven plan in zijn treurspelen af, in een onuitputtelijke rijkdom van taal die door geen andere eerzucht schijnt ingegeven dan God in zijn onuitputtelijkheid te willen naderen of tenminste van verre te volgen.

Men zou niet geloven dat Noah Vondels laatste stuk is, van een tachtigjarige. Het is eigenlijk dramatischer, levendiger dan Adam in ballingschap, en blijkt in de volgorde waarin het bij- en hoofdfiguren in het geweer brengt een weldoordachte climax na te streven. Men zou kunnen menen dat Vondels drama veel afwijking van de bijbel vertoont, maar het komt meer op talrijke uitbreidingen neer en daarbij verlaat hij zich dan weer op oude commentaren die hij evenzeer vertrouwde als de bijbel. En natuurlijk had hij zijn dramatis personae, en zijn handeling nodig, voor het stuk. Maar hij bedoelt niet anders dan een vrome en getrouwe weergave van de zondvloedgeschiedenis en Noachs strijd voor het behoud van het goede op aarde. Bijbelherschepping en geloofversterkende lering zijn zijn doel.

Vondel verantwoordt zich ook grondig in de Opdracht, waarbij hij veel kennis te pas brengt, overigens weer geput uit commentaren van tijdgenoten, als Leonardus Marius' Pentateuch (1621), de pastoor van de Oude Zijds en overste van het Begijnhof, die ook veel tot zijn bekering heeft bijgedragen. De Opdracht is een verdediging der algehele waarheid van de Mosaïsche geschiedenis. Alle antieke parallelverhalen zijn niet anders dan verbasterigen van „Moses' onfaelbare historie". Daarbij geeft hij wel blijk bekend te zijn met de overleveringen van Ovidius en Flavius Josephus, zelfs

van zo oude als Berossos: „Berosus, een Chaldeeus historieschrijver, omtrent dryhondert jaeren voor het jaer der verlossinge levende". Hij vermeldt de „fabelen" van Deukalion en noemt zelfs Xisuthrus (door Alexander Polyhistor als voorzorg tegen een autonome babylonische overlevering Noë Xisusthrus genoemd! Cyrillus voert in zijn bestrijding van Julianus Apostata dezen weer aan als heidens getuige tegen Julianus' loochening van de zondvloed). Uit de bouw van Vondels drama is voorts bekendheid gebleken met het zondvloedverhaal uit de Sibyllijnse boeken, toegeschreven aan de Sibylle van Cumae en door Vondel herhaaldelijk genoemd en geprezen.

Het bijbelverhaal valt niet te dramatiseren zonder tal van bijkomende bijzonderheden en personages, met geen waarvan Vondel echter „de heldere waerheit van Profeet Moses historie" had willen aantasten. Maar de antagonist mocht niet ontbreken, en dat werd Achiman, de grootvorst van het zondige Oosterse land, en meer nog zijn vrouw Urania (de naam afgeleid van Ur). Aan de ondergang moest terwille van het dramatisch contrast een feest, de huwelijksverjaardag van Achiman en Urania voorafgaan (ook Avitus schiep zulk een contrast). De boze geesten belagen de ark met brandstichting. Later, bij het opkomen van de vloed breken er twisten uit tussen de herders uit de dalen en die van de bergen, die geen helpers in nood blijken. Vondel wint met al zulke handelingen figuren als den „aertsherder" en ook eerder de wat onduidelijke figuur van den bouwmeester van de ark, die den onbedreven Noach voorlicht. Verder put hij handeling uit de tegenstelling tussen de drie zonen van Noach. Maar alle uitbreiding en variatie kan niet afdoen aan de bijbelse bedoeling, in het slot bezegeld met de bede van de Rey tot den Verlosser wiens „gena zijn werken over treft" en de bekende symbolische toepassing van de zondvloed als voorafbeelding van het reinigend doopsel.

Noah is voor Vondel zoals het in de Inhoudt uitdrukt „het eenigh voorbeelt van godtvruchtigheit, en boetgezant". Hij is zowel boetvaardige, heremiet die

met een kleed van kemelshaar om het lijf door koude en regenvlagen stapt, als boetprediker die voor het naderend onheil waarschuwt. Maar hij klaagt dat niemand naar hem luisteren wil

Eer d'allerhooghste 't onweer slaêkt.
De boosheit is in top gewassen
Met 's menschdom aanwas dagh en nacht
(v. 122-124)

Honderd jaar lang heeft Noach den jongsten dag voorspeld, maar de mens is „veraert van Godt en trou" (v. 448). Honderd jaar heeft Noach aan de ark gebouwd, zoals het ook in Genesis verluidt. Zelfs heeft hij, in Vondels voorstelling langzaamaan gebouwd „om Godts lankmoedigheit te rekken" (v. 128). Maar hij is alleen blijven staan. De Rey van engelewacht verkondigt

In eenen is dit goet gebleven,
Al 't overschot
Gedwaelt van Godt,
En 't heiligh voorbeelt, hun gegeven.
Wat leeft helt over tot het quaet.
(v. 159-163)

Als in Adam in ballingschap wordt het kwaad vooral aan de vrouw geweten. Zij is ook hier allereerst het zondigend element en zij gaat voor in het kwaad. Urania volhardt er in, als Achiman in het aangezicht van het gevaar zijn toevlucht bij Noach wil zoeken. Het „heiloos vrouwendom" is naar Noahs woorden aan alle ellende schuld (v. 484). Noahs boetpredikatie is er vol van: Ik wil den oorsprong der ellende kort ontvouwen. Vondel weet waarhij heen wil, het zal moeten rijmen op vrouwen,

Te reukeloos verhanghtge uw ziel aan schoone vrouwen.

Het is niet alleen de schandelijke veelwijverij waartegen Noah toornt, de vrouw zelf is in het algemeen de oorzaak van het kwaad. Haar vleien was schuld aan het „eeuwigh ongeval". Men spiegele zich aan het heiloos voorbeeld van den allereersten vader, dat aantoont

Wat eene vrou vermagh. de snoeplust van een vrou
Gingh boven Godt en al. een entloos naberou
Tradt, na een' montvol saps, de misdaet op de hielen;

Toen zy, ten lusthove uit, in 's hemels ban vervielen,
Met alle hunne afkomste, aes van d' onverzoenbre doot
(v. 415-420)

Vondel verzuimt niet het dieper, inwendig verband in zijn triologie in het licht te blijven stellen. En hij houdt ook de parallel vol, hier misschien toch ook wel door herinnering tot een zekere herhaling geneigd. Ook het feest van Achiman en Urania wordt een „bruiloft van ellenden" (1561). Ook hier twist Urania met Achiman, als Eva met Adam, werpt hem lafheid en trouweloosheid voor de voeten, en dreigt in woede hem te verlaten. Vondel illustreert het hooglopen van die twist, door Urania haar man heel zijn „vrybuit" voor de voeten te laten werpen.

Gy trouwelooze, ga nu heen: vervloek de vrouwen:
Verlaetze: maer ik zweer, het zal u eeuwigh rouwen
Daer leggen oorcieraên, de trouring, van mijn hant
Gestreeken, in het slijk, juweelen, hals karkant.
(v. 891-894)

Hij moet dan maar een goed heenkomen zoeken, roept zij uit en het lijf bergen „in Noahs beestekist". Achiman kan niet tegen haar verwijten en dreigementen, zomin als Adam tegen die van Eva. Bijna letterlijk herinneren Urania's woorden aan die van Eva:

Meineedighe, verlaetme, en kies een liever vrou
(v. 925)

Had niet Eva uitgeroepen?:

Bemin eene andre, die gy meer bemint dan my
(A. in B. v. 1329)

Vondels Noah is doortrokken van uitspraken die de vrouw als schuldig, zondig en een gevaar voor de man aanwijzen. En die uitspraken zijn in verschillende monden gelegd, niet alleen in die van Noah als boetprediker. Ook uit Apollions mond en zelfs uit die van Achiman kan men ze vernemen. Bij de eerste heet het

Door Vrouwelist werd eerst de man in 't net getogen
(v. 55)

En Achiman zegt in het begin van het twistgesprek met Urania

De vrouwen dompelen al 't menschdom in een graf
(v. 790)

Bij zo gelijksoortige uitspraken uit zo verschillende mond mag men aannemen, dat Vondels eigen opvatting daarin te beluisteren valt. Was hij dan zelf „een joffrenhaeter" (v. 920)? Gelden ook voor hem Urania's woorden tot Noach:

Hoe staen de vrouwen u zo byster in het licht?
(v. 965)

Buiten twijfel moet het de theologische opvatting van de vrouw als belichaming bij uitstek der aardse verzoeking zijn geweest die hem steeds weer tegen de vrouwelijke verleiding en daarmee tegen de vrouw als een gevaar deed waarschuwen. Met Achiman zegt hij

De vrouwemin alleen is oirsprong van al 't quaet
(v. 845)

Voor Vondel is de zondvloed de voortzetting van Eva's zonde. Het zijn Kains dochteren, die, „oirsprong der elende", de wereld zo ver hebben gebracht. Het vrouwelijk schoon is verleiding en gevaar, in Noahs woorden:

Een schoone vrou is geil en trots en trouweloos.
(v. 503)

En dit dan weer nadrukkelijk tot Eva herleid:

Haer afkomst volght den aert der moeder, valsch en boos (v. 504)

Daargelaten of Vondel dit louter en alleen doctrinair zo zag of wel ook meer dan enkel theoretisch tot deze opvatting van de vrouw neigde, vertoont hij in elk geval in zijn Noah een verbijsterend onbegrip van de vrouw, als hij Urania de strijd van Achiman tegen Noah met dezelfde argumenten laat voortzetten en haar zowaar als vrouw de veelwijverij van den man laat verdedigen en haar de taak toedeelt verandering van spijs te bepleiten.

de brant wort meer ontsteeken,
Indien men liefde door verandering wil queeken,
En aen voên met meer gloets, dat's vrientschap en gerief.

Een onbegrijpelijke inschikkelijkheid legt hij hier de minnares in de mond.

In nog een ander opzicht is intussen dit drama van den tachtigjarige merkwaardig. Het leven is er sterker

in dan de leer. Als Achiman aan het eind van het tweede bedrijf zijn Carpe diem verkondigt, is dat nog geheel aan de hem toebedeelde rol toe te schrijven, als voorspraak van de wellust en de „dertle vrouwezucht" (v. 459). Maar aan het eind van het derde bedrijf, als Urania het koor der joffers opzweept tot zang en dans klinkt daar uit het loflied van de min een zinnenweelde op, door geen woord van waarschuwing of prediking ingeperkt, waarin wij de vitaliteit van den hoog bejaarden Vondel zelf horen opkomen, meezingen en meegesleept worden, zodat wat verleiding heette weer bekoring en wat verwerpelijk was weer werkelijkheid gaat worden. Het is een bij Vondel zeldzame levenshymne, dit lied van de zwaan zou niet vermaard zijn geworden als Vondels zwanezang, als het niet waarlijk als een loflied — voor eenmaal, en ten laatste male, van de aarde en het leven klonk.

Zou het al zinken en vergaan,
Waer bleef de zwaen?
Waer bleef de zwaen,
De zwaen, dat vrolijk waterdier,
Geen watren blussen
Haer minnevier. (v. 1059-1065)

Dat meer nog levenslustig dan uittartend opklinkend lied vervult hier niet enkel de rol van een „après nous le déluge" maar het is een dank aan het rijke leven en put daaruit de dankbare voorbereiding tot gerust sterven.

Stervende zoekt haer flaeu gezicht
Noch eens het licht,
Noch eens het licht,
Den bruitschat, van de natuur te leen
Aen elk gegeven,
Om bly te leven.
Zo vaert ze heen. (v. 1087-1093)

Met zijn zwakheden en tegenstrijdigheden, van theorie en practijk, zijn theologische inslag en zijn psychologisch tekort, is Vondels Noah toch een stuk vol verrassing en leven.

De rey van wachtengelen besluit dadelijk na het dartel jofferkoor en Noachs kort, in twee regels verma-

nend antwoord daarop, het derde bedrijf met weer een aan Adam in ballingschap herinnerend beeld van de baaierd en de schepping, ditmaal echter een nieuwe ondergang inluidend. Uriël, „de aertsengel des gerechts" is hier ermee belast de „drijfark" achter Noah en de zijnen te sluiten, en nogmaals legt Vondel het verband met het „eerste voorbeelt", in de beide slotregels der rey

De schiltwacht sloot Godts hof,
Nu d'ark, ô jammerstof! (v. 1666/7)

Vondel die de mens in strijd ziet raken met zijn God en ten val komen heeft meer dit bijbels treurspel voor de geest gestaan dan het ontzaglijk natuurgeweld, de eenzaamheid der wateren, de terugkeer tot de chaos, die de zondvloed in het Gilgamesj-epos zo indrukwekkend maken. Vondel ziet, in allerlei taferelen van herders en van boeren, meer bedrijvigheid en bereddering dan de voltrekking van een catastrofe, meer een plaatselijke watersnood dan een wereldramp. Het relaas van Noach verschilt van het gebruikelijke bodeverhaal van veldslagen en onheilen eigenlijk alleen doordat het als waarschuwing vooraf aan Urania en haar joffers wordt voorgehouden. Ook het tweede relaas, van Noah aan zijn zonen vlak voor het betreden van de ark, als de grond al onder hun voeten begint te drijven, is een voorspelling ditmaal van hoe de ark aan de meedogenloze golven zal zijn overgeleverd. Als Uriël, zijn gloeiende fakkel in de ene hand, met de andere „de deur des ingangs" heeft toegebonsd zodat de zeven sloten kraken en

het nimmer slaepende oogh wil over Noë waeken (v. 1465)

volgt in het laatste korte bedrijf de ondergang van het zondig reuzengeslacht en nogeens, ten derde male, een ooggetuigeverslag, ditmaal van den aertsherder, dat ook maar ternauwernood de indruk kan geven dat het onheil zich in een bergland afspeelt, want zoals Noah van dammen, dijken en sluizen sprak, zo horen wij ook hier nog van boomgaarden en van „opgeborste veenen". Aan die landelijke indruk kunnen de woorden van den hofmeester over de steile kruinen van de Kau-

kasus niet veel meer veranderen. Voor Vondel geldt trouwens meer dan het gezicht op de zondvloed zelf de voltrekking van het vonnis, de aanblik van Uriël, die „gewapent met Godts slaghzwaert" de gedoemden afhoudt zoals hij eenmaal Adam (Eva noemt Vondel hier niet) „ten lusthove uitdreef", zonder genade in het onherroepelijke gericht, met de woorden

De deur van Gods genade en d'ark is toegesloten
(v. 1569)

Wel wordt door de aartsengel nog de vraag beantwoord, die men in de commentaren tot ver na de Middeleeuwen gesteld vindt, of alle verdronkenen voor eeuwig verdoemd waren:

doch komt gy met berou te sterven,
Zo kuntge, hier gestraft, genade omhoogh verwerven.
(v. 1572/3)

1 Uit een studie „Het schip dat gij bouwen zult", die in het najaar bij Querido's Uitg. Mij. zal verschijnen.

Annie Romein-Verschoor

KRONIEK VAN HET PROZA

De fantasieën van Belcampo. N.V. Uitg. Mij. Kosmos. Amsterdam-Antwerpen. 1958.
Belcampo. **Tussen Hemel en Afgrond.** N.V. Uitg. Mij. Kosmos. Amsterdam-Antwerpen. 1959.
Hella S. Haasse. **Een Kom Water/Een Test Vuur.** Moussault's Uitg. N.V. Amsterdam. 1959.
Elisabeth de Jong-Keesing **Wennen aan de Wereld.** N.V. Em. Querido's Uitg. Mij. Amsterdam. 1959.
A. Koolhaas. **Er zit geen spek in de val.** G. A. van Oorschot/Uitgever. Amsterdam. 1958.
A. Koolhaas. **Vergeet niet de leeuwen te aaien.** G. A. van Oorschot/Uitgever. Amsterdam. 1957.
Pierre H. Dubois. **In Staat van Beschuldiging.** N.V. Uitg. Nijgh en Van Ditmar. 's Gravenhage. 1958.

De fantasieën van Belcampo is de titel van wat tegenwoordig een „omnibus" heet, een samenvatting van de verhalen, die de schijver sinds 1923 in vier bundels liet verschijnen in het rustige tempo van iemand die voor zijn plezier schrijft. Dat verbeelden we ons ten minste graag omdat het tegendeel: de gedachte aan een zwoegende en ploeterende Belcampo afbreuk zou doen aan het loutere plezier, waarmee wij die verhalen lezen. „Het verschijnen van deze verhalen-omnibus wil niet zeggen dat de schrijver zijn pen aan de wilgen heeft gehangen", begint de korte inleiding. Om die mededeling ten overvloede te bewijzen volgt op de hielen van deze verzamelbundel de vijfde: *Tussen Hemel en Afgrond.*

Naast het verlangen van het gangbaar type verzamelde-werken-verzamelaars is er nog een bijzondere grond om ons te verheugen over deze bundeling van bundels. Het eerste in de omnibus opgenomen verhaal: *Het hardnekkig verlangen* vertelt van het beeldschone, innemende, intelligente, enz. meisje met twee neuzen, dat overal rondtrekt om zich door biologen, theologen, psychologen een rechtmatige plaats in de

schepping te laten toewijzen, maar hoogstens geaccepteerd wordt als curiosum of verkoopster in een winkel van schertsartikelen, totdat ze haar geluk vindt bij de schrijver voor wie „het bestaande niet vanzelfsprekender was dan dat wat niet bestond". Die paar woorden geven een zelfportret in een notedop. Belcampo bezit het vermogen ons rond te leiden in de onmetelijke wereld van het niet-bestaande en die even reëel te maken als de werkelijkheid. Maar het is niet meer dan een korte betovering, waarin hij ons gevangen houdt: als de klok 12 slaat is de gouden koets weer een pompoen. Daarom blijven ons van zijn verhalen geen problemen, geen zorgen, geen kwaad geweten bij, maar ook — want wat het zwaarste is, moet het zwaarste wegen — vaak maar een vlinderlichte herinnering. M.a.w. weinig verhalen lenen er zich zo goed toe om herlezen te worden en aangezien menigeen zijn bundels zal zijn kwijtgeraakt aan vrienden, die ze met een warme aanbeveling ter leen kregen, kan deze herdruk niet anders dan als een goede daad gewaardeerd worden en hopen we dat de vijfde bundel het begin van een nieuwe omnibus mag worden.

Nog altijd is de verhouding tussen man en vrouw zo traditioneel bepaald, dat na een paar duizend jaar filosoferen van de man over het raadsel vrouw wij vrouwen nu we ook mee gaan spelen ons niet in het raadsel man verdiepen, dat toch ook niet louter doorzichtig kristal is, maar proberen het traditionele raadsel nu eens van binnen uit te belichten. Dat deed ook Hella Haasse met dit essay (beter: deze bundel essays), waarvan de gelukkige titel verwijst naar de symbolische geschenken, waarmee in het oude Rome de bruidegom zijn bruid inwijdde als meesteresse van zijn huis.

Ik zou graag niets dan goeds van dit boekje zeggen, vooral omdat het zo briljant en vanuit een doorleefde redelijkheid en humaniteit geschreven is. Maar het is een in vele opzichten even gevaarlijk als fascinerend onderwerp, wat Hella Haasse heeft aangegrepen. Voor een weinig tot zelfbeperking geneigde geest als de hare ligt dat gevaar vooral in de oeverloosheid van het on-

derwerp. Die verleidt tot een historisch, sociologisch, psychologisch te veel willen omspannen, tot een te breed willen funderen van eigen inzichten op die van grote voorgangers. Gevolg, dat auteurs als Plato of Bachofen geintroduceerd worden met ideeën, die we, eerlijk gezegd, eerder aan een V.P.R.O.-dominee zouden toeschrijven. Gevolg, dat de historische voorstellingen, die de schrijfster wil oproepen al te eenzijdig op de belletrie en dan nog onvermijdelijk een keus daaruit berusten naar het voorbeeld van een sociologe als Viola Klein, die haar voorstelling van de Nederlandse vrouw in de 19de eeuw ontleende aan de romans van . . . mevrouw Van Ammers-Küller. Dat geldt met name van het beeld van de reactie op de emancipatie van na de 1ste wereldoorlog. Gevolg ten slotte, dat zij al te gemakkelijk vervalt tot het kordaat formuleren van weinig overtuigende stellingen: „Nog nooit heeft de wereld zoveel behoefte gehad aan mensen met oordeel des onderscheids" of „Uit de mode blijkt, dat de vrouw tastend op weg is, dat zij nog niet weet welk beeld van haarzelf het juiste is, dat zij experimenteert met duizend en één mogelijkheden om zichzelf als individu uit te drukken" of „Er leeft bij ons in Nederland niemand meer in zodanige slechte maatschappelijke omstandigheden, dat voor hem of haar de gelegenheid tot ontwikkeling eenvoudig niet bestaat".

Ik zou zo graag veel goeds van dit boekje zeggen, als ik bij het lezen maar niet telkens moest denken: ga toch niet al door zo op je tenen staan.

Ook Elisabeth de Jong-Keesing heeft bij deze haar eerste roman hoog gegrepen. Misschien een beetje te hoog? Soortelijk is haar thema niet nieuw; het is een variant van de „nobele wilde" in zijn critiek en verwildering tegenover een maatschappij, die wij al te gewoon zijn gaan vinden. Maar niet onoorspronkelijk is de opzet, waarin zij dit thema uitwerkt. Een atoomexpeditie naar de Stille Zuidzee getrokken om er een afgelegen eiland op te blazen, vindt daar als laatste overlevende van een groepje schipbreukelingen uit de 2de wereld-

oorlog een veertienjarige jongen naast zijn pas overleden moeder. Aangezien er onzekerheid bestaat omtrent het vaderschap van de jongen valt hij in de welwillende handen van zowel Hollandse als Amerikaanse familie en opvoeders. Dat voert tot een reeks verwikkelingen en conflicten, die ermee eindigen, dat hij in een straatrel verzeild raakt, wordt opgepakt en in voorarrest zijn ervaringen opschrijft, die ons in deze ik-vorm worden voorgezet.

Ik kan niet zeggen, dat de schrijfster er in geslaagd is ons die ervaringen en de indrukken, die ze bij de jonge „wilde" wekken, tot een overtuigende werkelijkheid te maken. Daarvoor is haar wilde te veel kruising van natuur en cultuur. In die zin n.l., dat hij in een vrij willekeurige afwisseling nu eens als volkomen outsider tegenover het moderne Europese en Amerikaanse levenspatroon komt te staan en dan weer teruggrijpt op de zo-goed-en-zo-kwaad beschaafde opvoeding, die zijn goed geschoolde moeder hem heeft bijgebracht. En dat hem dus de norm ontbreekt van een eigen beschaving en gedragspatroon tegenover die verschijnselen en verschijningen, waarmee de schrijfster hem in conflict brengt met de nauwelijks verholen bedoeling haar eigen maatschappijcritiek naar voren te brengen. Daarmee heeft zij het zich wel erg moeilijk gemaakt om veel van de reacties van deze verdoolde in het woud der „beschaving" en van de mensen om hem heen op zijn gedrag aanvaardbaar voor haar lezers te maken, zij zou haar onmiskenbaar talent meer recht hebben aangedaan wanneer ze zich niet een zo wel haast onverwezenlijkbaar ambitieus doel had gesteld.

Afgezien van de oude Vos Reinaerde, „de felle met den rode baerde" houd ik eigenlijk niet van dierenverhalen. Ze zijn vaak sentimenteel en ze bedoelen zo veel. Noch het een noch het ander kan men zeggen van de dierenverhalen van Koolhaas. Misschien zijn ze juist daarom zo treffend en ja, toch eigenlijk ook bijzonder zinrijk, al zou het niet meevallen „de kleine lezertjes", die het niet helemaal begrepen hebben aan

het slot die zin nog eens uit te leggen. Want dan kom je niet veel verder dan „kasjuweel, net mensen!"

Het gaat er trouwens in Koolhaas' dierenverhalen niet om, dat zijn dieren zoveel op mensen lijken of dat een bepaalde menselijke trek, die wij na ondoordachte observatie aan een dier toeschrijven: de koppige ezel, de nijvere spin, de valse hyena, etc., als een voor de mens dan weer voorbeeldig geval wordt uitgewerkt. Het is meer alsof de scheidingslijn tussen mensen en dieren is weggevallen; mens noch dier zijn superieur of primair in deze beschouwingen. Koolhaas' ongebreidelde fantasie speelt met een onbeperkte hoeveelheid filmstrips van scherpe opnamen van levende wezens en hij heeft er een geweldig plezier in daarbij het menselijke en het dierlijke over elkaar heen te laten vallen en telkens weer „dierlijke" trekken zo te accentueren, dat ze persiflages van het menselijke worden. Hij doet daarbij denken aan sommige diertekenaars, Toonder b.v. met wie hij behalve zijn grillige fantasie ook een uitzonderlijke beheersing van zijn medium (hier: de taal) gemeen heeft, al is Koolhaas veel minder gemoedelijk satyrisch van toon. Maar ook zijn grimmigheid blijft luchtig. Alleen al om de namen die hij zijn dieren meegeeft, dienen ze peet te staan over dozijnen wollen konijnen en honden in boxen en kinderbedden en over deftige pluche leeuwen en tijgers in hele dure auto's.

De laatste roman van Pierre Dubois doet me weer eens verzuchten, dat romans schrijven toch blijkbaar wel een heel moeilijk karwei is. Er was daartoe toch hier alles aanwezig, wat in onze tijd noodzakelijk wordt geacht: een met schuldgevoelens beladen hoofdpersoon, een omvangrijke hoeveelheid monologue intérieur, flash-back's en zelfs een flash-back in de tweede graad en het predomineren van het sexuele in de erotiek. Daarbij heeft Dubois een vaardige trant van schrijven, al zal men zelden onder het lezen plotseling de adem inhouden bij een verrassende formulering, die men als een aforisme vasthoudt. Maar met dat al slaagt hij er niet in ons te boeien met het verhaal van de vrij schamele ervaringen van „de hoofdfiguur, een

zekere Lucas" (ik citeer de flap) en de breed vloeiende stroom van 's mans gedachten over die ervaringen. Het is mogelijk geen toeval, dat deze hoofdfiguur niet aan een achternaam toekomt: het is inderdaad maar een half mens, waar we mee te maken krijgen. Afgezien van een paar schetsmatige jeugdherinneringen speelt zijn leven zich af in een aantal verhoudingen met vrouwen. Hij staat ook nog wel aan het hoofd van een uitgeverij, maar de schrijver haast zich ons te laten weten, dat hij zich daar niet druk over maakt. De enige zin van dat bedrijf is hem aan een uitvlucht tegenover zijn achterdochtige vrouw te helpen voor een reis naar het buitenland op een vergeefse vlucht voor zijn schuldvraag-probleem. Ja, zijn vrouw is achterdochtig. Punt.

Bij het lezen van de bespiegelingen van deze Lucas stuiten we bedenkelijk vaak op een paar woorden, die ik in de loop der jaren bij de lectuur van veel monologue intérieur als een soort rode alarmlichtjes ben gaan beschouwen. Dat zijn woorden als „plotseling", „eensklaps", „in een flits", e.d. Een goede monologue intérieur schrijven is namelijk even moeilijk als het gemakkelijk lijkt. Daarom grijpt de auteur, die bewust of onbewust aanvoelt, dat hij met het aaneenrijgen van de willekeurige gedachtenreeksen van een willekeurige held zijn lezers niet kan boeien, haast automatisch naar dit soort woorden om die vlakke gedachtenstroom de verrassende en dramatische accenten te geven, die er van binnen uit niet uit opvonken. Tevergeefs natuurlijk. *In Staat van Beschuldiging* laat de indruk na van een op een ernstig probleem gebouwde, maar bijzonder ongeinspireerd geschreven roman.

Onzichtbare vloeistof I

De Nederlandse publieke opinie is verontrust. Vertegenwoordigers van de confessionele partijen stellen vragen in de Kamer. Het Algemeen Handelsblad drukt redactionele beschouwingen af. Wat is er gebeurd?

In Nieuw-Guinea worden brieven opengemaakt. Met een onzichtbare vloeistof. Een hoge ambtenaar, die hier tegen protesteerde, werd met vacantie gestuurd.

Zulke methoden passen niet in een rechtsstaat en schaden ons aanzien in het buitenland. De Nederlandse publieke opinie reageert, zoals het behoort. Gezond en heftig.

Onzichtbare vloeistof II

Wat in de pers minder tot uiting komt, is dat de overijverige postambtenaar in Hollandia de kunst van de onzichtbare vloeistof in Holland heeft geleerd. Bij de Binnenlandse Veiligheidsdienst. Sinds enkele maanden verschijnen, hier en daar, maar niet in de „grote pers", publicaties over de ondergrondse methoden van dit apparaat. De Ministers hebben de feiten glad toegegeven, en sinds een lezing van Prof. Langemeyer weten wij, dat van practisch elke Nederlander een geheim dossier bestaat, met gegevens, verzameld door spionnage en soortgelijke practijken. Bij benoemingen in Overheidsdienst en bij particuliere bedrijven spelen deze dossiers een gewichtige rol.

Hierover heeft nog geen confessionele volksvertegenwoordiger vragen gesteld. Het Algemeen Handelsblad achtte de feiten geen redactionele beschouwing waard.

Waarom dan die plotselinge belangstelling voor de rechtsstaat Nieuw-Guinea? Een koloniaal gebied waar men nooit zelfs de fictie van een democratisch bestuur heeft volgehouden?

Omdat de postcensuur in Hollandia, volgens de geruchten, ook geestverwanten van de confessionele volksvertegenwoordigers en van het Algemeen Handelsblad heeft getroffen! De B.V.D. in Holland schijnt zich voorlopig vooral tegen die nare linksen te richten.

Maar de rechtsstaat onderstelt ook een „gelijke mon-

niken gelijke kappen". En spionnage is, in elke samenleving, een gevaarlijke onzichtbare vloeistof, die, eer men het merkt, het gehele samenleven vergiftigt.

W. F. W.

EX LIBRIS

Emanuel Sarkisyanz, **Russland und der Messianismus des Orients. Sendungsbewusztsein und politischer Chiliasmus des Ostens,** Uitg. Mohr, Tübingen, 1955.

„So paradox es auch erscheinen mag: **Durch der Marxismus ist Russland verbürgerlicht worden".** Dit is de grondgedachte van het merkwaardige, voordurend tot tegenspreken prikkelende, maar toch ook weer telkens boeiende en intelligent geschreven boek van Sarkisyanz.

Het is moeilijk, het eigenlijke onderwerp van deze studie vast te stellen. In feite wil de schrijver wijzen op een zekere overeenkomst tussen de sinds eeuwen in Rusland levende chiliastische heilsverwachtingen en gelijksoortige voorstellingen in Azië. Zij moeten alle worden gezien als verhulde uitingen van sociaal protest tegen de heersende maatschappelijke orde.

Ook het bolsjewisme ziet de schrijver als een uitloper van het Russische Messianisme. En juist aan dit element van de Russische revolutie schrijft Sarkisyanz de sterke weerklank toe, die deze revolutie in geheel Azië opriep.

Maar sinds Stalin aan de macht kwam, hebben volgens de schrijver andere, meer zakelijke elementen in de Russische samenleving de overhand gekregen. Hij noemt dit „burgerlijke" elementen. En naarmate deze ontwikkeling in de Sowjet-Unie voortschrijdt verliest het Russische voorbeeld zijn morele en geestelijke aantrekkingskracht op de Aziatische proletarische massa's, die nog steeds hopen op een verlosser, en teren op de gedachte aan een komend duizendjarig rijk.

De vraag, of de massa's niet méér belang stellen in de materiële verlossing van de armoede, en of niet juist de zogenaamde „verburgerlijking" der Russische samenleving voor velen uit deze massa's een aantrekkelijk voorbeeld ter navolging oplevert, komt in Sarkisyanz' boek niet tot haar recht. Inzover de schrijver de aandacht vestigt op een geestelijk naar elkaar toe groeien van het Westen en van het Oosten, met als gevolg de mogelijkheid, dat in de Sowjet-Unie elementen de overmacht krijgen, die minder begrip hebben voor de Aziatische massa-beweging dan in de beginperiode der Russische revolutie, is zijn studie het kennisnemen en overdenken zeker waard, ook wanneer men op zijn betoog in vele onderdelen en in zijn algemene strekking critiek kan uitoefenen.

W.F.W.

M. Croiset: Gedichten uit een bundel, getiteld „Zeekant", die in de herfst bij uitgeversmij. Stols zal verschijnen.

Het adres van Ank Steenis, secretaresse der redactie zal met ingang van 1 augustus 1959 worden gewijzigd in:

CAVALJÉPLEIN 128, PURMEREND

Het volgende nummer (KUNSTNUMMER) van „De Nieuwe Stem" zal verschijnen op 1 september 1959.

Deze aflevering zal zijn een dubbelnummer met bijdragen van:

Willem Andriessen, Paul Citroen, A. van Domburg, Anthonie Donker, Johan de Meester, G. Rietveld, Annie Romein-Verschoor.

Prijs: *f* 3,50 per stuk (voor België: frs. 55.)

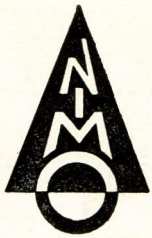

Drukkerij „NIMO"

Kerkstraat 48-50, Monnickendam

zal ook U gaarne adviseren bij het

drukken en uitgeven

van: **boeken**
periodieken
verenigingsorganen
proefschriften
enz.

Hak nu de knoop door, draai 02995-336

Het kan de oplossing betekenen van Uw problemen.